

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको
वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

डम्बरकुमारी ढकाल

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-२२७-१४०-२००६

दोस्रो वर्षको क्रमाङ्क २१८००३१

शैक्षिक वर्ष २०६७/२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

जनता बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभाग

स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो

वर्षको नेपा. शि. ५९८ को

प्रयोजनार्थ

प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७०/इ.२०१४

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, जनता बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत एम.एड. दोस्रो वर्षकी छात्रा डम्बरकुमारी ढकालद्वारा नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध पत्र मेरा निर्देशनमा तयार पारिएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तहको उपाधिका निमित्त उपयुक्त देखिएकाले बाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७१ / /

उपप्रा. नवीनकुमार शर्मा
(शोध निर्देशक)

श्री काली उच्च माध्यमिक विद्यालय

फोन नं. ०२१-६२१५४९

काशीजान, टकुवा-१ (मोरङ)

(स्था. नं. १०११)

हुलाक : रंगेली, मोरङ

मिति :- २०७०/११/१६

प.स. :-

च.नं. :- ८९
०६०१६९

विषय :- शिफारिस गरिस्को सम्बन्धमा ।

श्रीमान् कथामस्य प्रमुख ज्यू,

प्रस्तुत विषयमा श्री ब्रजता बहुमुखि क्याम्पस इटहरी बुनसरी-२
बाट एम.सि.ड. बैंगीसको सामग्री सहकलनको शिलखिलामा इम्बर कुमारी
ठकाल यस विद्यालयमा आई "सजकेशी मातृभाषा विद्यापीठ" नेपाली भाषाको वसुध
वाठनमा गर्ने त्रुटिस्को अध्ययन" सम्बन्धी १०जवा कक्षा-९ का विद्यार्थी-
संलग्न गरि आफू स्वयं परीक्षा लिई सामग्री सहकलन गरिस्कोमा नेजको
सो सामग्री बैंगीसमा समन्विता गरी दिन हुन अनुरोध गर्दै यो शिफारिस
गरिस्को छ ।

(Signature)

०६०१९९१६९

प्राचार्य

श्री काली उच्च माध्यमिक विद्यालय
काशीजान, टकुवा-१, मोरङ

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको पाठ्यांश नेपा. सि ५९८ को आवश्यकता पूर्तिका निमित्त तयार पारेकी हुँ । सर्वप्रथम त यस शोध पत्र तयार गर्ने क्रममा अतिव्यस्तताको समयमा पनि अमूल्य सहयोग पुर्याई शोधपत्रको प्रारम्भदेखि हालसम्म उत्साहपूर्वक प्रेरणा, हौसला, कुशल निर्देशन तथा आवश्यक सुझावहरू दिनु हुने शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरुवर श्री नविन शर्मा ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोध कार्यको शीर्षक चयन देखि लिएर सामग्री सङ्कलन सामग्री निर्माण आदिका क्रममा आवश्यक सुझाव र निर्देशन दिई सहयोग पुर्याउनु हुने जनता बहुमुखी क्याम्पसका नेपाली विभागीय प्रमुख श्री मदनराज बराल ज्यूप्रति आभारी छु । त्यसै गरी यस अध्ययनलाई सफल पार्नका लागि विद्यालयको तथ्य तथ्याङ्क उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने विद्यालय परिवारप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा सामग्री सङ्कलन गर्नका निमित्त सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण अनुसन्धेय विद्यालयका प्राचार्य तथा प्रधानाध्यापकज्यूहरू साथै तुलनात्मक अध्ययनका लागि वाक्यगठनमा सहयोग पुर्याउनु हुने शिक्षकद्वय विजय राजवंशी र प्रेम राजवंशीलाई हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । त्यसका साथै प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा जुनसुकै तह र तप्काबाट प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपले सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गरूजन मित्रवर्ग तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

मेरो शैक्षिक प्रगतिमा निरन्तर हौसला तथा प्रेरणा दिई आजको यस अवस्थासम्म ल्याइपुर्याउन पूर्णरूपमा सहयोग गर्नुहुने ममतामयी माता भूमिका ढकाल, हजुरआमा हरिमाया ढकाल दाजु शेखर ढकाल र मेरा भाइबहिनीप्रति म सदा ऋणी छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई शुद्ध रूपमा कम्प्यूटर टाइप तथा टङ्कन कार्यमा अमूल्य सहयोग पुर्याउने लोटस कम्प्यूटर प्रा.लि. इटहरीका श्री विनोद निरौलालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

डम्बरकुमारी ढकाल
(शोधार्थी)

विषयसूची

शीर्षक

पेज नं.

अध्याय : एक शोध परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोध कार्यका उद्देश्यहरू	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधको औचित्य	७
१.६ शोधको सीमा	८
१.७ शोध विधि	८
१.७.१ जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट	९
१.७.२ सामग्री निर्माण	९
१.७.३ व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	९
१.७.४ शोधको परीक्षण विधि	१०
१.८ शोधको रूपरेखा	११

अध्याय : दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ त्रुटिको परिचय	१२
२.१.१ त्रुटिविश्लेषणको परिचय	१२
२.१.२ त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा	१३
२.२ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया	१४
२.३ त्रुटिको वर्गीकरण	१६
२.३.१ विकासशीलताका आधारमा	१७
२.३.२ भाषिक एकाइका आधारमा	१७
२.३.३ स्रोतका आधारमा	१९
२.३.४ गम्भीरताका आधारमा	१९
२.३.५ व्यापकताका आधारमा	१९

२.३.६ स्वरूपका आधारमा	२०
२.३.७ औचित्यका आधारमा	२०

अध्याय : तीन

सङ्गतिका आधारमा नेपाली र राजवंशी मातृभाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन

३.१ व्यतिरेकी अध्ययन	२१
३.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	२२
३.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद	२२
३.२.२ विशेष्य र विशेषण	२४
३.२.३ भेदक र भेद्य (मानवीय कर्ता)	२५
३.३ वचनका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	२६
३.३.१ कर्ता र क्रियापद	२६
३.३.२ विशेष्य र विशेषण	२८
३.३.३ भेदक र भेद्य	२९
३.४ पुरुषका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	३०
३.५ आदरका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	३२
३.६ कालका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	३४
३.६.१ भूतकाल	३४
३.६.१.१ सामान्य भूतकाल	३४
३.६.१.२ अपूर्ण भूतकाल	३५
३.६.१.३ पूर्ण भूतकाल	३५
३.६.१.४ अज्ञात भूतकाल	३६
३.६.१.५ अभ्यस्त भूतकाल	३६
३.६.२ वर्तमान काल	३७
३.६.२.१ सामान्य वर्तमानकाल	३७
३.६.२.२ अपूर्ण वर्तमान काल	३७
३.६.२.३ पूर्ण वर्तमान काल	३८

३.६.३ भविष्यत् काल	३९
३.६.३.१ सामान्य भविष्यत् काल	३९
३.६.३.२ अपूर्ण भविष्यत् काल	३९
३.६.३.३ पूर्ण भविष्यत् काल	४०
३.७ सारांश	४१

अध्याय : चार

वाक्यगठनसम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय	४३
४.१.१ लिङ्गगत त्रुटि	४३
४.१.१.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियासँग सम्बन्धी त्रुटि	४३
४.१.१.२ विशेष्य र विशेषण सम्बन्धी त्रुटि	४४
४.१.१.३ भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित त्रुटि	४४
४.१.२ वचनगत त्रुटि	४५
४.१.२.१ कर्ता र क्रियापदसँग सम्बन्धित त्रुटि	४५
४.१.२.२ विशेष्य र विशेषणसँग सम्बन्धित त्रुटि	४५
४.१.२.३ भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित त्रुटि	४६
४.१.३ पुरुषगत त्रुटि	४७
४.१.४ आदरगत त्रुटि	४७
४.१.५ कालगत त्रुटि	४८
४.२ समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	४९
४.३ प्रश्नका आधारमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	५०
४.३.१ लिङ्गगत त्रुटि	५०
४.३.२ वचनगत त्रुटि	५१
४.३.३ पुरुषगत त्रुटि	५१
४.३.४ कालगत त्रुटि	५२
४.३.५ आदरगत त्रुटि	५२
४.४ स्वतन्त्रलेखनसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषणात्मक अध्ययन	५३

४.४.१ प्रश्नका आधारमा स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	५३
४.४.२ परीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि	५४

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष, सुझाव र उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष	५७
५.२ सुझावहरू	६०
५.३ उपयोगिता	६३
५.३.१ नीतिगत तह	६३
५.३.२ प्रयोगगत तह	६४
५.४ भावी अनुसन्धानका निम्ति प्रस्तावित शीर्षकहरू	६५
सन्दर्भसामग्री	
परिशिष्टहरू	

तालिकासूची

तालिका नं.	तालिका शीर्षक	पेज नं.
१.	आदरका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन	३२
२.	समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	४९
३.	लिङ्गगत त्रुटि	५०
४.	वचनगत त्रुटि	५१
५.	पुरूषगत त्रुटि	५१
६.	कालगत त्रुटि	५२
७.	आदरगत त्रुटि	५२
८.	स्वतन्त्र लेखनमा देखिएका लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदरगत त्रुटि	५३

सङ्क्षिप्त सङ्केत सूची

सङ्क्षिप्त		पूरा रूप
आ.सं.	-	आठौं संस्करण
इ.सं.	-	इस्वी सम्वत्
उपप्रा	-	उपप्राध्यापक
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
नं.	-	नम्बर
पाँ.सं.	-	पाँचौं संस्करण
पृ.	-	पृष्ठ
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
बा.सं.	-	बाइसौं संस्करण
वि.नि.	-	विद्यालय निरीक्षक
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्

अध्याय : एक

शोधपत्रको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

त्रुटि शब्दको अर्थ गल्ती, भूल वा दोष भन्ने हुन्छ । अङ्ग्रेजी शब्द इरोर्सको नेपाली रूपान्तरण त्रुटि भन्ने हुन्छ । विना त्रुटि भाषा सिकाइ असम्भव हुने भएकाले भाषा सिकाइका क्रममा गल्ती हुनुलाई सिकाइको स्वभाविक प्रक्रिया मानिन्छ । भाषा सिक्ने क्रममा सिकारूले चाहे पहिलो भाषा सिक्दा होस् वा दोस्रो भाषा सिक्दा होस् अवश्य गल्ती गर्ने गर्दछन् । यसरी भाषा प्रयोग कर्ताले गर्ने भूललाई नै त्रुटि भनिन्छ ।

त्रुटिसम्बन्धी अध्ययन १९६० को सुरूवातबाट भएतापनि १९७० को दशकपछि भने एस पिट कर्डरले त्रुटिविश्लेषणलाई स्थापित गराएका हुन् । त्यसै क्रममा विभिन्न संरचनावादी, मनोवादी व्यवहारवादीले आ-आफ्ना त्रुटिसम्बन्धी धारणा राखेको पाइन्छ भने चम्स्कीले यसलाई अझ उच्च स्थान दिन सफल भएको देखिन्छ ।

भाषा सिक्ने सिकारू एकै भाषिक पृष्ठभूमिका नभई विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्न आउँदछन् । सिकाइका क्रममा उनीहरूले उच्चारण, वर्णविन्यास, वाक्यगठन, आधारभूत संरचना, पदसङ्गति लेखाई आदिका क्षेत्रमा त्रुटि गर्दछन् । यस्ता किसिमका त्रुटिहरू पत्ता लगाई निराकरण गर्ने काम त्रुटि भित्र नै पर्दछ ।

तसर्थ यहाँ नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीले त प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ भने दोस्रो मातृभाषी विद्यार्थी राजवंशी भाषीले त्रुटि गर्नु स्वभाविक नै मान्नु पर्दछ । अतः राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा वाक्यगठनसम्बन्धी के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने बारेमा व्याकरणिक कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदर) का सीमित क्षेत्रमा केन्द्रित भएर उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.२ समस्याकथन

यो अध्ययन अनुसन्धान निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

१. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् ?
२. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई कसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ?
३. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा त्रुटिहरू के कारणले हुन्छन् ?
४. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा देखा परेका त्रुटिहरू निराकरणका लागि के कस्ता उपायहरू अपनाउन सकिन्छ ?

१.३ शोधका उद्देश्यहरू

यस अध्ययन अनुसन्धानका प्रमुख उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- क) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउनु,
- ख) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु ,
- ग) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा त्रुटि हुने कारण पत्ता लगाउनु ,
- घ) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा देखा परेका त्रुटिहरूको निराकरणका लागि उपायहरू प्रस्तुत गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

वाक्यगठनसम्बन्धी अध्ययन गर्ने क्रममा वाक्यगठनमा देखिएका त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित यसभन्दा पहिले पनि धेरै शोध कार्यहरू भइसकेका देखिन्छन् । यस्ता अध्ययनबाट यस शोध कार्यलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउन अझ मद्दत पुग्ने भएकाले यहाँ वाक्यगठनसम्बन्धी विभिन्न विद्वानहरूद्वारा विद्यालय र विश्वविद्यालय तहका लागि तयार पारिएका पाठ्यसामग्री र शोधकार्यका निष्कर्षहरूलाई पूर्वकार्यका रूपमा समीक्षा गरिएको छ ।

अधिकारी (२०६३) द्वारा लिखित **नेपाली भाषा शिक्षण** नामक पुस्तकमा वाक्यगठन शिक्षणलाई समावेश गरिएको छ । वाक्यगठनका आधारभूत तत्त्वहरूको शिक्षणमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल र वाच्य सङ्गति नमिलेमा वाक्यगठनमा त्रुटि हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ, (पृ. १५३) ।

सुवेदी (२०६०) द्वारा **कक्षा छ मा अध्ययनरत गुरुङ्भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकको अनुसन्धान सम्पन्न गरेको पाइन्छ । उक्त अनुसन्धानमा वाक्यगठन लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकसँग मात्र सम्बन्धित रहेको, जसमा वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरू मध्ये पनि गुरुङ्भाषी विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि भावमा र सबैभन्दा ठीक प्रतिक्रिया लिङ्गमा दिएको पाइयो । त्यसै गरी स्वतन्त्र लेखनअन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि वचन र कम त्रुटि पक्ष र भावमा गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभाव, सामाजिक र पारिवारिक वातावरण, समुदायको प्रभाव, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष, शैक्षिक पक्ष कमजोर हुनु, शिक्षकलाई उपयुक्त निर्देशन नहुनु, तालिमको अभाव र भाषाप्रति उदासीनता रहेका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुने गरेको निष्कर्ष निकालिएको कुरा उल्लेख छ ।

३. यादव (२०६२) द्वारा **कक्षा छ का मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू अध्ययन** शीर्षकको अध्ययन अनुसन्धान तयार पारेका छन् । उक्त अनुसन्धानमा भाषा सिकाइमा हुने त्रुटि तथा वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक चर्चा गर्नका लागि कक्षा छ का मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई उनीहरूबाट भएको त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने तथा त्रुटि निराकरणका उपायहरू सुझाउने प्रमुख उद्देश्यहरू राखिएको देखिन्छ, (यादव, २०६२:१) । मैथिली भाषामा लिङ्गानुसार क्रियापदमा भेद नभएकाले लिङ्गगत त्रुटिहरू भएको देखिन्छ । त्यसैगरी एकवचन र बहुवचनलाई जनाउने

एउटै मात्र क्रियापद हुनु तथा नेपाली भाषाको व्याकरणको अध्ययन र अभ्यासको कमीले गर्दा वचनगत त्रुटि पनि भएको देखिन्छ । प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषलाई एक अर्काका ठाउँमा उल्टोपाल्टो पारेर प्रयोग गरेको देखिन्छ, जसले गर्दा पुरुषगत त्रुटि भएको पाइन्छ । त्यसै गरी कालका पक्षहरूमा पनि अज्ञात प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा अभ्यस्तको प्रयोग, अपूर्ण भूतकाल प्रयोग हुने ठाउँमा पूर्ण वर्तमानको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाका प्रभावका कारण देखा परेको पाइन्छ भने पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरणको प्रभावले गर्दा आदरगत त्रुटिहरू देखिएका छन् । यसरी वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल र आदर मध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा त्यसपछि क्रमशः लिङ्ग, पुरुष, काल र आदरमा गरेको देखिन्छ । यसरी ग्रामीण नगरीय अनुकूल वातावरण नहुनु, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु, समयको उपलब्धताको अभाव, शिक्षकबाट प्रभावकारी निर्देशन नपाउनु आदिलाई माने तापनि मातृभाषाको अत्याधिक प्रभावले बढी त्रुटि देखिएको अनुमान गर्न सकिने निष्कर्ष निकालिएको छ, (पृ. ४९-५१) ।

४. यादव (२०६३) द्वारा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू अध्ययन शीर्षकको अध्ययन अनुसन्धान कार्य तयार पारेका छन् । उक्त शोधपत्रमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोग क्रममा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्ने, त्रुटि हुने कारण पत्ता लगाउने, त्रुटि निराकरणका उपायहरू उल्लेख गर्ने जस्ता उद्देश्यहरू राखेका छन् । मैथिली भाषी विद्यार्थीमा वाक्यगठनमा देखिएका त्रुटिहरू पत्ता लगाउने क्रममा स्थलगत अध्ययन विधिबाट सामग्री सङ्कलन गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । उक्त अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा र त्यसपछि पुरुष, लिङ्ग, आदर, काल, पक्ष जस्ता पक्षमा गरेका छन् । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाका प्रभावका कारणले र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा बढी मात्रामा गरेको देखिन्छ । नेपाली भाषा सिक्ने अनुकूल वातावरण नहुनु, पर्याप्त समयको अनुपलब्धता, अभिभावकमा शैक्षिक चेतनाको अभाव, आर्थिक अवस्था कमजोर भएकाले दैनिक रूपमा विद्यार्थी विद्यालय जान नसक्नु जस्ता कारणबाट नेपाली वाक्यगठनमा बढी त्रुटि देखिएको निष्कर्ष निकालिएको छ, (पृ. ४९-५१) ।

५. यसै गरी ढकाल (दो.सं. २०६४) द्वारा लिखित नेपाली भाषा शिक्षण नामक पुस्तकमा लिखित अभिव्यक्ति शिक्षण भन्ने पाठ अन्तर्गत वाक्यगठन शिक्षणलाई पनि समावेश गरिएको छ । उक्त

पाठमा वाक्यगठनका त्रुटि क्षेत्र र वाक्यगठन शिक्षणका तरिका उपशीर्षक राखेर वाक्यगठनका बारेमा चर्चा गरिएको छ । यस क्रममा वाक्यगठनका त्रुटि क्षेत्र अन्तर्गत वाक्यगठनमा व्याकरणिक कोटिको विशेष भूमिका हुन्छ । व्याकरणिक कोटिको हेक्का नराख्दा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू देखा पर्ने, यसभित्र लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, प्रेरणार्थक-अप्रेरणार्थक र करण-अकरण पर्ने, यिनीहरूको प्रभाव नाम सर्वनाम विशेषण र क्रियापदमा देखा पर्ने भएकाले अभिव्यक्तिमा उक्त तत्त्वहरूको रूपायनमा सचेत हुनु जरूरी छ, (पृ. २७३) भन्ने निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

६. शर्मा र पौडेल (२०६८) सहलेखनमा तयार पारिएको **नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण** नामक पुस्तकमा भाषा शिक्षणअन्तर्गत वाक्य रचना शिक्षणको चर्चा गरिएको छ । यसमा नेपाली भाषाका आधारभूत वाक्य ढाँचाहरू र तिनको शिक्षणीय महत्त्व, वाक्य रचना शिक्षणका प्रमुख कार्यकलापहरूको चर्चा गरिएको छ । वाक्य रचनालाई हेर्दा स्तरीय भाषाको प्रयोगमा अशुद्ध बोल्ने र लेख्ने प्रवृत्ति प्रशस्त पाइन्छ । यस्ता अशुद्धिहरू मातृभाषाको प्रभाव, वातावरणीय प्रभाव, द्विभाषिक आदान प्रदान विभिन्न कारणले हुने, तराई र पहाडी क्षेत्रमा विभिन्न मातृभाषाका प्रभावले व्यक्ति वा विद्यार्थीहरूले विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने, ती त्रुटिहरू एकै किसिमका नहुने र यस्ता त्रुटिहरू नेपाली विमातृभाषीमध्ये कसैले कुनै पक्षमा र कसैले कुनै पक्षमा बढी गरेको तथ्य प्रस्तुत गरिएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाली भाषाको शुद्ध एवम् स्तरीय वाक्य रचना सिप सिकेर भाषिक परिष्कार र समृद्धि प्राप्त गर्न मद्दत पुऱ्याउन वाक्य रचना शिक्षण आवश्यक देखिन्छ, (पृ. २९२) ।

७. लुइँटेल (२०६८) द्वारा कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदार (बाँतर) भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय **नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकको अनुसन्धान तयार पारेका छन् । उक्त अनुसन्धानमा सरदार (बाँतर) भाषाका विद्यार्थीहरूमा वाक्यगठन अन्तर्गत व्याकरणिक कोटिका वचन, लिङ्ग, पुरुष, र कालमा मात्र सीमित भएर गरिएको यस अनुसन्धानमा सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा र त्यसपछि क्रमशः लिङ्ग, पुरुष, कालमा त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस्ता कतिपय त्रुटिहरू अभ्यासको कमी र शिक्षार्थीको लापरबाहीका कारण, मातृभाषाका प्रभावका कारण दोस्रो भाषा नेपाली सिक्दा बढी मात्रामा त्रुटि गरेको देखिन्छ । साथै नेपाली भाषा सिक्ने अनुकूल वातावरण नहुनु, अभिभावकमा शैक्षिक चेतनाको अभाव, आर्थिक अवस्था

कमजोर भएकाले दैनिक रूपमा विद्यार्थी विद्यालय जान नसक्नु जस्ता कारण सरदार भाषामा स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा बढी त्रुटि देखिएको निष्कर्षमा उल्लेख छ, (पृ. ५०:५२) ।

८. माभी (२०६९) द्वारा कक्षा सातमा अध्ययनरत मोरडिया थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गरेका छन् । उक्त अनुसन्धानमा वाक्यगठनमा मोरडिया थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, त्रुटिहरू हुने कारण पहिल्याउनु, त्रुटि निराकरणका उपायहरू अपनाउनु जस्ता उद्देश्यहरू राखेका छन् , (माभी, पृ : १) । मोरडिया थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिविश्लेषणका लागि सीमाङ्कन गरिएका व्याकरणिक कोटिका चार पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष, र कालमा मात्र सीमित भएर गरिएको यस अनुसन्धानमा सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा र त्यसपछि क्रमशः लिङ्ग, पुरुष, कालमा गरेको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू अभिभावकमा चेतनाको कमी, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापकीय पक्ष कमजोर हुनु, पर्याप्त समय उपलब्ध नहुनु, शिक्षकबाट प्रभावकारी निर्देशन नपाउनु आदिलाई माने तापनि मातृभाषाको अत्यधिक प्रभावले बढी त्रुटि भएको निष्कर्ष निकालिएको छ, (पृ. ५०-५२) ।

९. त्यस्तै पोखरेल (२०६९) द्वारा कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र तयार पारेका छन् । उक्त शोधपत्रमा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, त्रुटिहरू हुनका कारण पहिल्याउनु, त्रुटि निराकरणका उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरू राखिएको छ, (पृ. १) ।

कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिविश्लेषणका लागि चार वटा व्याकरणिक कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदर) मा मात्र सीमित भएर शोध पत्र तयार गरिएको देखिन्छ । यसमा तथ्याङ्कीय विश्लेषण अनुसार प्राप्त तथ्यमा वचनमा सबैभन्दा बढी ५१.४२ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्यसैगरी लिङ्गमा ४५.७६ प्रतिशत, पुरुषमा ४५.२० प्रतिशत र आदरमा ४२.४७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । यसर्थ वाक्यगठनगत पक्षलाई हेर्दा वचनमा सबैभन्दा बढी र आदरमा सबैभन्दा कम त्रुटि गरेको पाइन्छ, (पृ. ४२) ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिका आधारमा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिका आधारमा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा

आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ । समग्रमा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूले यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू गर्नुमा मातृभाषाको प्रभाव, उचित शिक्षकको कमी प्रतिकूल वातावरण, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु साथै अभ्यासको कमी आदि कारणहरू हुन सक्ने निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ, (पृ. ४७-४९) ।

उल्लिखित पूर्वकार्यको समीक्षालाई आधार मान्दा त्रुटिका सम्बन्धमा विभिन्न क्षेत्रमा धेरै अध्ययन अनुसन्धान भए तापनि नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिका सम्बन्धमा हालसम्म अनुसन्धान भएको देखिदैन । तसर्थ राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा के कस्ता त्रुटि गर्छन् ? तिनलाई कसरी वर्गीकरण गर्ने ? त्रुटि हुने कारण कसरी पत्ता लगाउने ? र निराकरणका के कस्ता उपायहरू अपनाउने ? जस्ता उद्देश्यमा आधारित भएर अध्ययन गर्नु आवश्यक ठानिएको छ । यस किसिमको अध्ययन अनुसन्धान आजसम्म कोही कसैबाट नभएको पाइएकाले यो नै यस क्षेत्रको प्रारम्भिक अध्ययन रहेको छ ।

१.५ शोधको औचित्य

राजवंशी मातृभाषी नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी भएकाले यस अध्ययन अनुसन्धानमा त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचयका बारेमा चर्चा गर्नु आवश्यक मानिन्छ । त्यसका साथै त्रुटिका क्षेत्र पत्ता लगाउनका लागि राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचानका निम्ति यी दुई भाषा विचको तुलनात्मक अध्ययन व्याकरणिक कोटिहरू (जस्तै : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र काल) का आधारमा गरिएको छ । यसरी गरिएको अनुसन्धानमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले व्याकरणिक कोटिको कुन पक्षमा बढी र कुन पक्षमा कम त्रुटिहरू गर्छन्, तिनीहरूलाई तथ्यपूर्ण रूपमा देखाइएको छ ।

तसर्थ यस अध्ययनले राजवंशी भाषासम्बन्धी अनुसन्धान गर्न चाहनेहरूका लागि केही हदसम्म पूर्वाधार खडा गर्दछ, भने मातृभाषाका शिक्षणका लागि समेत केही हदसम्म सहयोग पुग्दछ । यसका साथै भाषाप्रति जानकारी राख्न खोज्ने भाषाप्रेमी तथा राजवंशी भाषीका सम्पूर्ण पाठकहरूका लागि पनि उपयोगी हुन्छ । यस अध्ययन भन्दा अगाडि त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका अध्ययन भए पनि कक्षा नौमा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले

नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान नभएकाले पनि यो अनुसन्धान औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

१.६ शोधको सीमा

यस शोधकार्यको शीर्षक राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेकाले यो शोधलाई निम्न सीमाभित्र सीमाङ्कन गरिएको छ :

- (क) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा पनि कोसी अञ्चल अन्तर्गत मोरङ जिल्लाका टकुवा र अमरदह गाविसका तीनवटा सरकारी र दुईवटा निजी विद्यालयका कक्षा नौमा अध्ययनरत ५० जना राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरूलाई मात्र लिइएको छ ।
- (ख) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूसँग लिइएको परीक्षामा देखिने नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिलाई मात्र लिइएको छ ।
- (ग) वाक्यगठनका क्रममा व्याकरणिक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरका आधारमा मात्र वाक्यको परीक्षण गरिएको छ ।

१.७ शोध विधि

यस अध्ययनको सामग्री सङ्कलन मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधि, र आंशिक रूपमा पुस्तकालयीय विधिमा गरिएको छ । त्रुटि पक्षको विशेष अध्ययन गर्ने उद्देश्यले प्रश्न निर्माणलाई प्राथमिकता दिइएको छ । प्रश्न निर्माण गर्ने क्रममा गुरु र भाषाविद्हरूको सल्लाह र सुझाव लिई परीक्षणको लागि उपयुक्त प्रश्नहरूको छनोट गरिएको छ ।

१.७.१ जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट

यस अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री सङ्कलनका निमित्त मोरङ जिल्लाका टकुवा र अमरदह गाविसका ५ ओटा विद्यालयका २६ जना छात्रा र २४ जना छात्र गरी जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुना छनोट गरिएको छ । टकुवा गाविस मा पर्ने श्री काली उच्च मा.वि. काशीजान र सनराइज बोर्डिङ स्कूल त्यसै गरी अमरदह गाविसमा पर्ने श्री विरेन्द्र सार्वजनिक उच्च मा.वि., अरनिको मेमोरियल स्कूल र श्री जनता मा.वि. गान्धी आश्रम अध्ययनका निमित्त छानिएका विद्यालय छन् ।

१.७.२ सामग्री निर्माण

शोध पत्र तयार गर्ने क्रममा वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदरसम्बन्धी आवश्यक सूचना लिनका निम्ति वस्तुगत प्रश्न, विषयगत प्रश्न, अनुवाद लेखन र स्वतन्त्रलेखन गरी जम्मा चार किसिमका अलग अलग प्रश्नावली तयार पारिएको छ । वस्तुगत प्रश्नमा लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल, आदरसँग सम्बन्धित १० ओटा प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ । अनुवादका लागि लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल, आदर सम्बन्धी ५ वटा वाक्य गर्ने गरी राजवंशी भाषाबाट नेपाली भाषामा अनुवाद गर्न लगाइएको छ । त्यस्तै स्वतन्त्र लेखनका लागि राजवंशी जातिको विशेष पर्व शिरूवाका बारेमा १०-१५ वाक्यमा नघटाई वर्णन गर्न लगाइएको छ भने आफ्नो मिल्ने साथी र नयाँ नेपालको कल्पना शीर्षक दिएर कुनै एकका बारेमा निबन्ध लेख्न लगाइएको छ ।

१.७.३ व्याख्या विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण

शोध कार्यका लागि आवश्यक सङ्कलित सामग्रीको व्याख्या तथा विश्लेषणका लागि निम्न प्रक्रिया अपनाइएको छ :

- क. विद्यार्थीका अभिव्यक्तिमा देखा परेका त्रुटिहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल, आदरका आधारमा विभाजन गरी उदाहरण स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ ।
- ख. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूका लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल, आदर मध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउनका लागि प्राप्त प्रतिक्रियामा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी त्यसै आधारमा जुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि देखिएको छ त्यसैलाई नै बढी त्रुटि क्षेत्र मानी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

१.७.४ शोधको परीक्षण विधि

यस अध्ययनमा निम्न परीक्षण विधिको अवलम्बन गरिएको छ :

- क. वाक्यगठनगत परीक्षणका लागि लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदर गरी वाक्यगठनका ५ वटा आधारभूत तत्त्वहरूमा आधारित भई पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नहरू परीक्षणमा प्रयोग गरिएका छ ।
- ख. सामग्री निर्माण गरी गरिएको परीक्षणबाट विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको अङ्कलाई यस अध्ययनको तथ्याङ्कको रूपमा लिइएको छ ।

- ग. परीक्षा लिई उत्तरपुस्तिका सङ्कलन गरिसकेपछि उत्तरकुञ्जिका तयार पारिएको छ ।
- घ. उत्तरकुञ्जिकामा प्रत्येक सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नहरूको प्रत्येक सही उत्तरका लागि १ अङ्कका दरले २० प्रश्नहरूको २० अङ्क प्रदान गरिएको छ ।
- ङ. वस्तुगत प्रश्न अर्न्तगत बहुवैकल्पिक प्रश्नहरूको प्रत्येक सही उत्तरका लागि १ अङ्कका दरले १० प्रश्नको १० अङ्क दिइएको छ ।
- च. अनुवादका लागि ५ प्रश्न दिई ५ अङ्क राखिएको छ भने स्वतन्त्र लेखन अर्न्तगत २ वटा प्रश्नको लागि १५ अङ्क राखिएको छ । यसरी जम्मा ५० पूर्णाङ्कको उत्तरपुस्तिकाको जाँच गरिएको छ ।
- छ. तथ्य सङ्कलनका लागि उत्तरपुस्तिकामा अङ्कित गरिएको विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई तोकिएको वाक्यगठनका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदर गरी ५ तत्त्वमा वर्गीकरण गरी तालिकीकरणको माध्यमबाट छुट्टा छुट्टै रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ ।
- ज. विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्कका आधारमा कुन पक्षमा बढी मात्रामा र कुन पक्षमा कम मात्रामा त्रुटि गरे भनि धेरै र थोरै मात्रामा भएका त्रुटि क्षेत्र निकालिएको छ ।
- झ. समग्र त्रुटिहरूलाई तथ्याङ्कीय रूपमा व्याख्या र विश्लेषण गरी त्रुटि हुने कारणलाई समेत नियाल्दै परीक्षण गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

अध्याय- एक : शोध परिचय ।

अध्याय- दुई : त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय ।

अध्याय-तीन : सङ्गतिका आधारमा नेपाली र राजवंशी मातृभाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन ।

अध्याय- चार : वाक्यगठनसम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण ।

अध्याय-पाँच : निष्कर्ष, सुझाव र उपयोगिता

सन्दर्भसामाग्री

परिशिष्टहरू

अध्याय : दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ त्रुटिको परिचय

त्रुटि शब्द 'त्रुट्' धातुमा 'इ' प्रत्यय लागेर बनेको शब्द हो । जसको अर्थ गल्ती गर्नु भुल गर्नु वा दोष हुन्छ । भाषा प्रयोगकर्ता वा वक्ताले पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने अशुद्धिलाई नै भाषाविज्ञानमा त्रुटि भनिन्छ । सिकारूले मातृभाषाको प्रयोगमा होस् वा दोस्रो भाषाको सिकाइमा होस् भाषा सिकाइका क्रममा स्वाभाविक रूपमा त्रुटि गर्दछ । त्यसैले भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक प्रक्रिया हो । विना त्रुटि भाषा सिकाइ असम्भव प्राय हुन्छ । त्रुटिले सिकारूको सिकाइ प्रकृति र प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्ने गरेको पाइन्छ । जस्तै : हामीहरू काम गर्छ ।

२.१.१ त्रुटिविश्लेषणको परिचय

त्रुटि विश्लेषणलाई पनि भाषिक विश्लेषणको एउटा प्रकार मानिन्छ, जसले सिकारूले गर्ने त्रुटिलाई जोड दिएको हुन्छ । प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एक शाखाका रूपमा विकसित त्रुटिविश्लेषणको प्रारम्भ सन् १९७० पछिको दशकमा भएको पाइन्छ । भाषा सिक्ने सिकारूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ, (भण्डारी र अन्य २०६८ : १३७) । सिकारूको स्तर कस्तो छ ? उनीहरूको भाषा सिकाइ प्रक्रिया कसरी अगाडि बढेको छ ? के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू उनीहरूमा रहेका छन् ? भन्ने बारेमा त्रुटि विश्लेषणबाट विद्यार्थीको सिकाइको अवस्था पत्ता लगाई त्यस्ता अवस्थाको सुधारका लागि मार्ग निर्देशित गर्न सकिन्छ । त्रुटि विश्लेषणमा सिकारूले गर्ने त्रुटिलाई उसको भाषा सिकाइगत प्रकृति र प्रवृत्तिको सङ्केत गर्ने माध्यमको रूपमा लिनु पर्ने धारणा त्रुटिविश्लेषणको रहेको देखिन्छ ।

सिकारूले सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नु स्वाभाविक हुन्छ । यसले कुनै कुरा सिक्दा भूल र प्रयत्नको सिद्धान्त, अनुकरण सिद्धान्त र सादृश्यको नियम अनुकरण गरी सिक्दछ, (ढकाल, २०६४ : १५०) । विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमि भएका विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा सिक्नका लागि आउने गर्दछन् । सिकाइका क्रममा उनीहरूले उच्चारण, वर्णविन्यास, वाक्यगठन, आधारभूत संरचना, पदसङ्गति, लेखाइ आदि क्षेत्रहरूमा त्रुटिहरू गर्दछन् । यस्ता किसिमका त्रुटिहरू पत्ता लगाई निराकरण गर्ने वा सुधार गर्ने कार्य त्रुटि विश्लेषणले गर्दछ ।

भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीहरूले के-कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कारणबाट गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहायता गर्दछ, त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ, (ढुङ्गेल र दहाल, २०५८ : १८८) ।

सिकारूले कुनै भाषालाई मातृभाषाको रूपमा सिक्दा होस वा दोस्रो/विदेशी भाषाका रूपमा सिक्दा होस त्रुटि गर्ने गर्दछन् । नेपाली भाषाको सन्दर्भमा नेपाली मातृभाषा भएका तर विभिन्न क्षेत्रीय र स्थानीय भाषिकाको प्रभावका कारण पनि विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि गर्ने तथा दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिको अध्ययन त्रुटिविश्लेषणमा उपयोग गर्ने गरिन्छ ।

२.१.२ त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

त्रुटिसम्बन्धी अध्ययन गर्ने कार्य सन् १९६० को दशकको सुरुवाततिरबाट भएको मानिए तापनि भाषा विश्लेषणमा स्थापित गराउने काम भने एस.पिट. कर्डरले गरेका हुन् । उनले सन् १९६७ मा प्रकाशित गरेको द सिग्निफिकेन्स अफ लर्नर इरोर्स शीर्षकको लेखले सार्वजनिक रूपमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ ।

त्रुटिलाई संरचनावादी र मनोवादीहरूले आ-आफ्नै किसिमले व्याख्या गरेको पाइन्छ । संरचनावादीहरू त्रुटिलाई नकारात्मक रूपमा लिदै अभ्यासको कमी एवम् असफलताको सूचक मान्दछन् भने मनोवादीहरू त्रुटिलाई सकारात्मक रूपमा लिदै भाषा सिकाइको स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिन्छन् । यी दुई दृष्टिकोण अनुसार त्रुटि भाषा सिकाइको स्वाभाविक प्रक्रियाका मान्छन् । सिकारूले त्रुटि गर्दै त्यसलाई सच्याउँदै अन्त्यमा भाषामा दक्ष हुने भएकाले यसलाई नकारात्मक रूपमा हेर्नु युक्तिपूर्ण हुँदैन, (न्यौपाने र अन्य २०६७ : ७१) ।

त्रुटिका सम्बन्धमा सन् १९६० को दशकपछिसम्म त्रुटिविश्लेषणको अवधारणा त्रुटिहरूको सङ्कलन गर्ने र त्यसको भाषावैज्ञानिक अवधारणा त्रुटिहरूको सङ्कलनमा केन्द्रित देखिन्थ्यो भने यसको लक्ष्यपनि शैक्षणिक प्रकृतिको रहेको थियो । त्रुटिसम्बन्धी शिक्षणमा यसले खेल्ने भूमिकाबारे प्रस्ट रूपमा व्याख्या गरिएको सैद्धान्तिक आधारमा त्रुटिको पहिचान गर्नुभन्दा त्रुटिको रोकथाम गर्नुलाई बढी महत्त्व दिइएको थियो । सुरुवात अवस्थामा त्रुटिविश्लेषणलाई व्यवहारवादी सिद्धान्तमा आधारित भई भाषा सिकाइ गरिन्थ्यो । भाषा शास्त्री चम्स्कीको उदय पश्चात सिकाइ प्रक्रियालाई हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तन आयो । चम्स्कीले आफ्नो सिद्धान्तमा स्किनरको व्यवहारवादी सिद्धान्तको खण्डन गर्दै आफ्नो विचार यसरी व्यक्त गरेका छन् : मानव मस्तिष्क खाली कागजले भरिएको हुँदैन मानवमा त निश्चित अन्तरनिहित क्षमता रहेको हुन्छ ; जसका

आधारमा नै उसले भाषा सिक्दछ । जसले नै व्यक्तिलाई भाषिक वाक्यको सामान्यीकरण गर्न सिकाउँछ र उसले आफ्नो भाषाको व्याकरण प्राप्त गर्दछ, (भण्डारी २०६८ : १३८-१३९) । यसरी चम्स्कीले सिकारूको आन्तरिक क्षमतालाई सार्वभौम व्याकरणको नाम दिएको देखिन्छ भने मनोवादीहरूले मानव मस्तिष्कलाई विशेष महत्त्व दिएर त्रुटिविश्लेषणलाई अर्थ्याउन खोजेको पाइन्छ ।

अन्त्यमा, आएर व्यतिरेकी विश्लेषणका सैद्धान्तिक कमजोरीले गर्दा त्रुटिविश्लेषणले प्रभाव जमाउने गरेको देखिन्छ । दोस्रो भाषा सिकाइको समस्याको व्याख्या तथा पूर्वानुमानका बारेमा व्यतिरेकी विश्लेषणले प्रभावकारी भूमिका निभाउन नसकेकाले यस्ता समस्याहरूको सचेत रूपमा प्रयोग गरी भाषा सिकारूले गर्ने गरेका त्रुटिको उचित रूपले पहिचान, वर्गीकरण, व्याख्या, विश्लेषण गर्न सक्ने भिन्न उपायका रूपमा प्रस्तुत हुन थालेको देखिन्छ । भाषामा देखिएका सैद्धान्तिक कमजोरी र सकारात्मक पक्षको पहिचानका निम्ति त्रुटिविश्लेषणले सहयोग गर्न थालेको देखिन्छ ।

शिक्षार्थीहरूले अनुभव गरिरहेका सिकाइ कठिनाइहरूको प्रकृति पहिचान गरी शिक्षकले उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति पहिचान गरी शिक्षकले उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । यस्ता अध्ययनले शिक्षण विधिहरूको छनोट पाठयसामग्रीको तयारी तथा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माणमा समेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ । भाषा शिक्षकलाई शिक्षार्थीहरूले अभ्यासको क्रममा देखिएका त्रुटिहरूप्रति धैर्यताको विकास गरी, उचित सुझाव ठीक समयमा ठीक ढङ्गबाट विद्यार्थीलाई दिन सक्नु अत्यावश्यक रहेको देखिन्छ ।

२.२. त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

शिक्षार्थीहरूका सिकाइमा देखिएका कठिनाइको स्तर पहिचान गरी निराकरणात्मक शिक्षण गर्नका निम्ति त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन अनुसन्धान गर्नु पर्ने देखिन्छ । त्रुटिहरूको निराकरण गर्दै दिगो र प्रभावकारी सिकाइ बनाउनका निम्ति यस अध्ययनले सहायता पुऱ्याउने देखिन्छ । यस किसिमको अध्ययनबाट उपयुक्त शिक्षण विधिहरूको छनोट गर्न र पाठयसामग्रीको तयारी तथा पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम निर्माणमा समेत सहयोग पुग्दछ ।

त्रुटिविश्लेषणको प्रक्रियामा अपनाउने चरणहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

क. त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन

यस चरणमा सबैभन्दा पहिला सिकारूले त्रुटि कहाँ र कसरी गरे भन्ने कुराको पहिचान गर्नु पर्दछ । यसका लागि दुई वा दुईभन्दा बढी विद्यार्थीहरूका लिखित र मौखिक अभिव्यक्तिलाई अध्ययन गरी त्रुटिको सङ्कलन गर्नु अघि त्यो त्रुटि हो वा होइन पहिचान गर्नुपर्दछ । उक्त

अध्ययनबाट त्रुटि भएका ठाउँहरूको त्रुटिपूर्ण भाषिक एकाइको पहिचान गर्नुपर्दछ । त्रुटि हो भन्ने निर्धारण भएसकेपछि त्यसलाई विश्लेषण गर्ने सामग्रीका रूपमा सङ्कलन गर्नुपर्दछ । उक्त सङ्कलित सामग्री मौखिक भन्दा लिखित स्रोतबाट प्राप्त सामग्री व्यवस्थित हुने गर्दछ ।

ख. त्रुटिको वर्गीकरण

लिखित र मौखिक सामग्रीबाट त्रुटिको सङ्कलन गरिसकेपछि तिनीहरू कत कत प्रकृतिका छन् भनेर वर्गीकरण गर्नुपर्दछ । सर्वप्रथम यस चरणमा सिकारूले कुन प्रकारको त्रुटि गरिरहेको छ भनेर अध्ययन गर्नुपर्दछ । त्यसपछि त्रुटिहरूको प्रकृति र स्वरूप अनुसार विभिन्न कोटि र उपकोटिहरूमा वर्गीकरण गरिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई व्यक्तिनिष्ठ र समूहनिष्ठ, उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक, मूर्त र अमूर्त प्रकृतिका, आंशिक र समग्र प्रकृतिका, भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक आदि जस्ता कोटिमा वर्गीकरण गर्नुपर्दछ ।

ग. त्रुटिको व्याख्या/वर्णन

त्रुटिको वर्गीकरण गरिसकेपछि यस चरणमा मातृभाषा, पाठ्यसामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक, शिक्षार्थी स्वयम् दोस्रो भाषा आदि कस्ता कारणबाट त्रुटि भएको हो । त्यस बारेमा विस्तृत रूपमा व्याख्या तथा वर्णन गर्नु पर्दछ । त्यसै गरी त्रुटिका क्षेत्र अन्तर्गत उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दरचना, शब्दप्रयोग, रूपरचना, वाक्यगत, अर्थगत र सङ्कथनगत आदिको वर्णन यसै चरणमा गर्नुपर्दछ, (पोखरेल, २०६९ : १३) ।

घ. त्रुटिको निराकरण

यो त्रुटि विश्लेषण प्रक्रियाको अन्तिम चरण हो । दोस्रो वा विदेशी भाषाका सिकारूले अभिव्यक्तिका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्न त्रुटिका कारक तत्त्वको पहिचान गरी त्यस्ता त्रुटिलाई शुद्ध रूपसँग भिडाएर हेर्ने, त्रुटिको कारणलाई स्पष्ट ढङ्गले व्याख्या गर्ने र अभ्यास गराउने गर्नुपर्दछ । यसका लागि अनुलेखन हस्तलेखन र श्रुतिलेखनको अभ्यास गराउनु पर्दछ । त्यसै गरी वर्णविन्यासगत, शब्दप्रयोगगत र व्याकरणिक त्रुटिको निराकरण गराउन उपर्युक्त अभ्यास उपयोगी हुन्छन्, (ढकाल, २०६४ : १६५) ।

त्रुटिको पहिचान सामग्री सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या/वर्णन र निराकरण जस्ता त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया अपनाइए तापनि सामान्यतः त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियालाई पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारितकोटि पद्धति गरी दुई पद्धतिलाई अपनाउने गरिन्छ :

१. पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धतिमा विद्यार्थीका भाषिक अभिव्यक्तिमा देखिन सक्ने त्रुटिका सम्भावनालाई पूर्वानुमान गर्न सकिन्छ । सिकारूका भाषिक अभिव्यक्तिको सङ्कलन गरेर पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिसँग मेल खाए वा खाएनन् भन्ने कुराको परीक्षण गर्ने कार्य यो चरणमा गरिन्छ । वाक्यगत त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, भाव र वाच्य आदि कुनमा भएको हो, त्यही अनुसार विश्लेषण गरी निराकरणात्मक शिक्षण गर्नु पर्दछ, (पोखरेल, २०६९:१४) ।

२. पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

अभिव्यक्त गर्ने व्यक्तिगत भाषिक अभिव्यक्तिहरू लिई तिनीहरूको अध्ययन गरेर त्रुटिहरू सङ्कलन गर्ने, पहिचान गर्ने, वर्ग उपवर्गमा वर्गीकरण गर्ने, त्यसको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने जस्ता कार्य पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिमा गरिन्छ, (ढकाल २०६४ : १६३) । यो पद्धति सिकारूले गरेका सम्पूर्ण त्रुटिका क्षेत्रसँग सम्बन्धित हुन्छ । त्यसैले यो पूर्वनिर्धारितकोटि पद्धतिभन्दा बढी उपयोगी हुन सकेको देखिन्छ ।

२.३ त्रुटिको वर्गीकरण

हाम्रो देश नेपाल, बहुधार्मिक, बहुभाषिक बहुजातीय तथा बहुसांस्कृतिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विविध भाषिक सम्प्रदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । त्यसैले यहाँ धेरै भाषाहरू बोलिने भएकाले सबै शिक्षार्थीहरूले एकै किसिमको त्रुटि गर्दछ भन्न मिल्दैन । तसर्थ त्रुटिमा पनि विविधता पाइन्छ । यही विविधतालाई ध्यानमा राखी विभिन्न विद्वानहरूले त्रुटिको वर्गीकरण विभिन्न तरिकाले गरेका छन् ।

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूले गर्ने त्रुटिहरूलाई विभिन्न आधारमा विभिन्न प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ, (भण्डारी, २०६८ : १४३)

२.३.१ विकासशीलताका आधारमा

सिकाइ भइरहेको विकासशील अवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिहरू यसमा पर्दछन् । विकासशीलताका आधारमा अव्यवस्थित त्रुटि, व्यवस्थित त्रुटि र उत्तरव्यवस्थित त्रुटि गरी तीन प्रकारमा विभाजन गरिएको छ :

क) अव्यवस्थित त्रुटि

यस किसिमको त्रुटिलाई सिकारूले पुनरावृत्ति नगरी बेगलाबेगलै ढङ्गले प्रयोग गरेको हुन्छ । यस्ता किसिमका त्रुटिलाई प्रारम्भिक त्रुटि वा अव्यवस्थित त्रुटि मानिन्छ । एकपटक एक खाले र अर्को पल्ट अर्कै खाले त्रुटि गर्ने भएकाले यस्ता त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटिलाई अनियमित त्रुटि पनि भन्न सकिन्छ ।

ख. व्यवस्थित त्रुटि

नियमित प्रकृतिका त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । एउटै व्यक्तिले धेरै ठाउँमा एकै खालको त्रुटि गरेमा त्यसलाई व्यवस्थित त्रुटि भन्ने गरिन्छ । सिकारू सचेत हुँदाहुँदै पनि सिकारूले सुधार नसक्ने त्रुटिलाई यस किसिमको त्रुटि मानिन्छ । यो समूहगत हुन्छ । जस्तै : गयो-जायो ।

ग. उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

नियमको ज्ञान भएपछि पनि भाषिक प्रयोगकर्ताको असावधानीले देखा पर्ने त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि मानिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू भाषाको नियमका अज्ञानतामा नभएर प्रयोगको चिप्लाइले गर्दा हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिलाई असावधानीगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.२ भाषिक एकाइका आधारमा

भाषिक एकाइका आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

क. वर्णविन्यासीय त्रुटि

वर्णहरूको नियम बमोजिमको रखाइलाई वर्णविन्यास भनिन्छ । भाषाको नियम भङ्ग गरी वर्णहरूको अव्यवस्थित रखाई नै वर्णविन्यासीय त्रुटि हो ।

ख. शब्द रचनागत त्रुटि

शब्द रचनाका क्षेत्रमा सिकारूले विभिन्न त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् जस्तै : खा+यो= खायो का सादृश्यमा सिकारूले जा+यो = जायो, हु+यो =हुयो बनाउनु यस किसिमको त्रुटि हो ।

ग. रूपरचनागत त्रुटि :

शब्दहरूको रूपायनसम्बन्धी त्रुटिलाई रूपरचनागत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै :

उसले-उले

केटाहरू-केटोहरू

पढ्दैन-पढ्दैन आदि ।

घ. शब्द प्रयोगगत त्रुटि

शब्दलाई सन्दर्भअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्न नजान्दा हुने त्रुटिलाई शब्द प्रयोगगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : 'राम खैनी च्याप्छ' नभएर 'राम खैनी खान्छ' हुनुपर्ने ।

ड. वाक्यगत त्रुटि

कर्ता र क्रिया, विशेषण र विशेष्य, पदक्रम र वाक्यमा जटिलताबाट देखिने त्रुटिलाई वाक्यगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै :

तिमीले उसलाई बोलाएको छैन । (छैनौं हुनु पर्नेमा छैनको प्रयोगले)

राम विद्यालय गइनछ ।

च. अर्थगत त्रुटि

अर्थको अन्विति नमिल्ने तथा प्रयुक्त शब्दहरूमा विरोधाभास र अस्वाभाविकता देखिने त्रुटिलाई अर्थगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : पाँच जना गोरू आए । (मानवेत्तर प्राणीका निमित्त जनाको प्रयोगले त्रुटि भएको)

छ. उच्चारणगत त्रुटि

वर्ण र वर्णहरूको उच्चारण व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटि भन्ने गरिन्छ, जस्तै : सघोष, महाप्राण, अल्पप्राण आदि वर्णको प्रयोगमा देखिने त्रुटि उच्चारणगत त्रुटि हो । जस्तै : लोकने-लोगने, टाटो-तातो, कस्टो-कस्तो ।

ज. सङ्कथनगत त्रुटि

वाक्यभन्दा माथिल्लो भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई सङ्कथनगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : प्रतिमा मेरो बहिनी हो । उनी पढ्न-लेख्नमा ध्यान दिन्नन् ।

२.३.३ स्रोतका आधारमा

स्रोतका आधारमा त्रुटि दुई प्रकारका छन् । भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक ।

क) भाषान्तरिक त्रुटि

सिकिरहेको भाषिक व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : बहिनी स्कूल जायो । राम उत्तीर्ण हुयो ।

ख. अन्तरभाषिक त्रुटि

स्रोत भाषाको आदत वा अनुभवबाट स्थानान्तरण भएर देखिने त्रुटि, मातृभाषाको स्पष्ट छाप देखिने त्रुटि अथवा मातृभाषाको व्यवस्थाबाट प्रभावित त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : एकजना कुकुर आयो । हामी काठमाडौं घुमेको छ ।

२.३.४ गम्भीरताका आधारमा

सम्प्रेषणमा पर्ने सुविधा र असुविधाका आधारमा वर्गीकृत त्रुटिहरू यसमा पर्दछन् । यी २ प्रकारका छन् :

क. अर्थबाधक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा बाधा पर्ने त्रुटि बढी गम्भीर प्रकृतिका हुन्छन् । त्यस्ता त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै :

म पो खरेल हुँ । राम प्रसाद खान्छ ।

म पोखरेल हुँ । रामप्रसाद खान्छ ।

ख. अर्थअबाधक त्रुटि

त्रुटि भए तापनि अर्थलाई बाधा परेन भने त्यस्तो त्रुटिलाई अर्थअबाधक भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू धेरैजसो हिज्जेसम्बन्धी हुने गर्दछन् । जस्तै : सयपत्री फुल फुल्लाले बातावरण रमणीय भएको छ । अर्थ बोधमा बाधा नपरे पनि यस्ता त्रुटिहरू क्षम्य भने हुँदैनन् ।

२.३.५ व्यापकताका आधारमा

व्यापकताका आधारमा पनि त्रुटि २ प्रकारका हुन्छन् :

क. आंशिक त्रुटि

खास शब्द वा पदसँगमात्र सम्बन्धित त्रुटिहरू आंशिक प्रकृतिका त्रुटिहरू हुन् । जस्तै : दिदी आउँछ । बुबा गयो ।

ख. समग्र त्रुटि

वाक्यका एकभन्दा बढी शब्द वा पदावलीसँग सम्बन्धित त्रुटि समग्रात्मक प्रकृतिका हुन्छन् । जस्तै : हामी साथीसँग मिलेर घुम्न गयो । उसको आमा बजार गयो ।

२.२.६ स्वरूपका आधारमा

बाह्य स्वरूपका आधारमा गरिने त्रुटिको वर्गीकरण यस अन्तर्गत पर्दछ । स्वरूपका आधारमा लोपगत र थपोटगत त्रुटि पर्दछन् ।

क. लोपगत त्रुटि

भाषा प्रयोक्ताले गर्ने त्रुटिमा कुनै कुरा लोप भएको छ भने त्यस्तो त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : इटरी (इटहरी), मानायक (महानायक) आदि ।

ख. थपोटगत त्रुटि

प्रयोक्ताले गर्ने त्रुटिमा कुनै कुरा थप भएको छ भने त्यस्तो त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : समुदाय (समुदायहरू), स्कुल (इस्कुल), प्रयोग (परयोग), प्रेम (पेरेम/पिरेम)

२.३.७ औचित्यका आधारमा

औचित्यका आधारमा त्रुटि २ प्रकारका हुन्छन् :

क. औचित्यपूर्ण त्रुटि

व्याकरणिक दृष्टिले मात्र त्रुटिपूर्ण छ तर सन्दर्भ अनुरूप त्रुटि छैन भने त्यस्तो त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : बहिनी बजार गएको छ ।

ख. अनौचित्यपूर्ण त्रुटि

व्याकरण र सन्दर्भ दुवै दृष्टिले भएको त्रुटिलाई अनौचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : केटाहरूले गाउँ छोड्न थाल्यो । मेची र कालीबासी नराम्ररी रोएको छ रे ।

शिक्षार्थीले गरेका त्रुटिहरूको निराकरण गर्नका निम्ति त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्याख्या तथा विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका साथै पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिको प्रयोग गरी सिकारूले गर्ने त्रुटिको वर्गीकरण र व्याख्या गरेर निदानात्मक शिक्षण गर्नका लागि त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया आवश्यक तथा महत्त्वपूर्ण देखिन्छ ।

अध्याय : तीन

सङ्गतिका आधारमा नेपाली र राजवंशी मातृभाषाको वाक्यगठनको

व्यतिरेकी अध्ययन

३.१ व्यतिरेकी अध्ययन

दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाका बीच हुने भिन्नताको खोजी गर्ने भाषाविज्ञानको शाखा व्यतिरेकी विश्लेषण हो । व्यतिरेकी विश्लेषण समानता र भिन्नताको खोजीमा केन्द्रित हुने हुनाले भाषाविज्ञानको यो शाखा एकभन्दा बढी भाषासँग सम्बन्धित हुन्छ । यसले दुई भाषा बीचको तुलना गरी अध्ययन गर्ने गर्दछ । स्रोत भाषा लक्ष्य भाषाको तुलना गरिन्छ ।

दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाका व्यवस्था र उपव्यवस्थाहरूको समानता, असमानता, विशेषता आदिको विषयमा तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्ने भाषाविज्ञानको शाखा व्यतिरेकी विश्लेषण हो , (भण्डारी, २०६८ : १४) ।

स्रोतभाषा र लक्ष्य भाषाको तुलनात्मक अध्ययन गरी दोस्रो भाषा सिकाइका समस्याहरूको पूर्वानुमान एवम् पहिचान गर्नु, सिकाइको स्थानान्तरणबाट हुने असरहरूको पहिचान गर्नु ,दोस्रो भाषा सिकाइका लागि आवश्यक रणनीति तर्जुमा गर्नु व्यतिरेकी विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरू हुन् , (न्यौपाने, २०६७ : २०) ।

भाषा मानवीय सम्प्रेषणको माध्यम हो । भाषा सिक्ने क्रममा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू भइरहेका हुन्छन् । बिना त्रुटि भाषा सिक्न असम्भव हुन्छ । त्रुटिबाटै भाषा सिकाइ हुने गर्दछ । सिकारूको भाषा सिकाइका क्रममा पहिलो भाषाका तुलनामा दोस्रो भाषा सिकाइमा विविध कठिनाइहरू उत्पन्न हुने गर्दछन् । उक्त कठिनाइ उत्पन्न हुने कारणका रूपमा पहिलो (स्रोत) भाषा र दोस्रो (लक्ष्य) भाषामा भएको भिन्नतालाई मान्न सकिन्छ । यसरी भाषा सिकाइ एक जटिल प्रक्रिया भएकाले यसलाई सहज रूपमा शिक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । पहिलो भाषाका तुलनामा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीमा बढी मात्रामा त्रुटि देखिने भएकाले यसरी देखिएका समस्याहरूको पहिचान र निर्धारण गर्नुपर्दछ र समस्याको पहिचान गरी निर्धारण गर्दा कठिनाइको स्तर तथा कठिनाइ उत्पन्न हुने कारण पत्ता लगाउनु आवश्यक हुन्छ ।

समस्याको कठिनाइ स्तर निर्धारणका लागि कुनै दुई भाषा (मातृभाषा र लक्ष्य भाषा) बिचको भाषिक संरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु आवश्यक हुन्छ । यस क्रममा शिक्षार्थीको मातृभाषा र लक्ष्य भाषा बिचको भाषिक संरचना मिल्न गएमा भाषा सिकाइ सरल र सहज हुन्छ भने भाषिक

संरचना नमिलेमा भाषा सिकाइ कठिनाइपूर्ण र जटिल प्रकारको हुन्छ । यसर्थ पहिलो भाषा र दोस्रो भाषामा देखिएका भाषा सिकाइका कठिनाइहरूको व्याख्या तथा पूर्वानुमान गर्न व्यतिरेकी अध्ययन उपयोगी हुन्छ । त्यसकारण व्यतिरेकी अध्ययनका रूपमा यहाँ नेपाली भाषा र राजवंशी भाषा विचको व्यतिरेकीलाई वाक्यगठन (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदर) का आधारमा तुलना गरिएको छ ।

३.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन

वाक्यमा आएका नामिक पदका स्त्री, पुरुष जस्ता आकारको सङ्केत गर्ने कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ, (न्यौपाने, २०६७ : ९८) ।

जनेन्द्रियजनित व्याकरणिक कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ । नेपाली भाषामा मानव नाममा मात्र लिङ्गको रूपायन हुन्छ । मानवेत्तर कर्तामा लिङ्गभेद गरिरहनु आवश्यक छैन, (ढकाल, २०६४ : २७३-२७४) ।

स्त्री पुरुष र निर्जीव वस्तुका विषयमा ज्ञान गराउने शब्दको रूप लिङ्ग हो, (पराजुली, २०५७ : ७९) । नेपाली भाषामा जस्तो राजवंशी भाषामा पनि लिङ्ग भेद रहेको पाइन्छ । यहाँ नेपाली भाषा र राजवंशी भाषामा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी दुई भेदको लिङ्गको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ :

३.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. राम बजार गयो ।
२. मोहन गीत गाउँछ ।
३. भान्जा नाच्यै छन् ।
४. बुबा घरमा हुनुहुन्छ ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. सीता बजार गई ।
२. महिमा गीत गाउँछे ।
३. भान्जी नाच्यै छिन् ।
४. आमा घरमा हुनुहुन्छ ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका वाक्यमा खण्ड 'क' का १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी कर्ताका रूपमा राम, मोहन, भान्जा र बुबाका साथ गयो, गाउँछ, नाच्यै छन् र हुनुहुन्छ क्रियापद प्रयोग गरिएको छ भने खण्ड 'ख' का १,२,३ र ४ वाक्यमा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका रूपमा सीता, महिमा, भान्जी र आमाका साथ गई, गाउँछे, नाच्यैछिन् र हुनुहुन्छ क्रियापदको प्रयोग भएको छ ।

यसर्थ नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित भएको देखिन्छ । कर्ताको लिङ्ग अनुसार क्रियापदको लिङ्ग निर्धारित हुन्छ । कर्ता तथा क्रियापदका आधारमा लिङ्ग छुट्याउन सहज भएको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. राम हाट गेल ।
२. मोहन गीत गिदाबे ।
३. भगिना नाच्ते छे ।
४. बाउ ड घरत छे ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. सीता हाट गेल ।
२. महिमा गीत गिदाबे ।
३. भागिन नाच्ते छे ।
४. आइ ड घरत छे ।

प्रस्तुत राजवंशी भाषाका वाक्यमा खण्ड 'क' का १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी कर्ताका रूपमा राम, मोहन, भगिना र बाउका साथमा गेल, गिदाबे, नाच्ते छे र घरत छे क्रियापदको प्रयोग गरिएको छ भने खण्ड 'ख' का वाक्य १,२,३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका रूपमा सीता, महिमा, भागिन र आइका साथमा गेल, गिदाबे, नाच्ते छे र घरत छे क्रियापदको प्रयोग भएको छ । यसर्थ नेपाली भाषामा जस्तो राजवंशी भाषामा कर्ताबाट लिङ्ग प्रभावित भएता पनि क्रियापदबाट भने लिङ्ग प्रभावित भएको देखिदैन । अर्थात् राजवंशी भाषामा कर्ताका आधारमा लिङ्ग छुट्याए तापनि क्रियापदका आधारमा लिङ्ग छुट्याउन सकिदैन । राजवंशी भाषाका क्रियापदमा लिङ्गगत भेद हुँदैन । अर्थात् राजवंशी भाषामा क्रियापदमा लिङ्ग भेद पाइदैन भन्ने देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

राजवंशी लिङ्ग व्यतिरेक नभएको भाषा हो । यसको वाक्यगठनमा लिङ्गले क्रियापदमा प्रभाव नपार्ने भएकाले राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा तलका वाक्यमा देखिएका त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. छोरी बजार गए ।
२. रीता राम्रो छ ।
३. दिदी स्कूल गएको छ ।
४. आमाले माया गर्छ ।

३.२.२ विशेष्य र विशेषण

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. मेहनती केटो आयो ।
२. अल्ल्छी रमेश गयो ।
३. राम्रो श्याम बस्यो ।
४. गरीब भाइ आयो ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. मेहनती केटी आई ।
२. अल्ल्छनी रमिता गई ।
३. राम्री सीमा बसी ।
४. गरीब बहिनी आई ।

माथिका खण्ड 'क' का वाक्य १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी विशेष्यका रूपमा केटो, रमेश, श्याम र भाइका साथमा मेहनती, अल्ल्छी, राम्रो र गरीब विशेषण आएको छ भने खण्ड 'ख' का वाक्य १,२,३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका रूपमा केटी, रमिता, सीमा र बहिनीका साथमा मेहनती, अल्ल्छनी, राम्री र गरीब जस्ता विशेषण शब्दको प्रयोग भएको छ । यसर्थ नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विशेष्य र विशेषणलाई लिङ्गले प्रभावित गरेको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. मिहिनेतीया बेटा आस्वे ।
२. भेम्ला रमेश ड गेले ।
३. आच्छा श्याम ड बठ्बे ।
४. गरीब भाइ ड आस्वे ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. मिहिनेतीया बेटी आस्वे ।
२. भेम्ला रमिता ड गेले ।
३. आच्छा सीमा ड बठ्बे ।
४. गरीब बहिन ड आस्वे ।

राजवंशी भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी विशेष्यका रूपमा बेटा, रमेश ड, श्याम ड र भाइ ड का साथ मिहिनेतीया, भेम्ला, आच्छा र गरीब विशेषण शब्दहरू आएका छन् । त्यस्तै खण्ड 'ख' का वाक्य १,२,३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका रूपमा बेटी, रमिता ड, बहिन ड र सीमा र ड साथमा मिहिनेतीया, भेम्ला, आच्छा र

गरीब जस्ता विशेषण शब्दको प्रयोग भएको छ । यसर्थ राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्य र विशेषण पद लिङ्गबाट प्रभावित नभई दुवै लिङ्गमा एकै किसिमको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

१. मोटो केटी आयो ।

२. गोरो दिदी गयो ।

३. अग्लो राधा आयो ।

३.२.३ भेदक र भेद्य (मानवीय कर्ता)

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. मेरो छोरो आयो ।

२. उसको भाइ आउने छ ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. मेरी छोरी आई ।

२. उसकी बहिनी आउने छे ।

नेपाली भाषामा खण्ड 'क' का वाक्य १ र २ मा आएको पुलिङ्गत मेरो र उसको (ओकारान्त) भेदकका साथमा छोरो र भाइ पुलिङ्ग भेद्यको प्रयोग भएको छ भने स्त्रीलिङ्ग खण्ड 'ख' का वाक्य १ र २ मा (इकारान्त) भेदक मेरी र उसकी भेदकका साथमा छोरी र बहिनी भेद्यको प्रयोग भएको छ । माथिका वाक्यलाई हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्य दुवैबाट लिङ्ग प्रभावित भएको देखिएको छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'

पुलिङ्ग

१. मोर बेटा ड ओले ।

२. उहार भाइ ड आस्वार छिकी ।

खण्ड 'ख'

स्त्रीलिङ्ग

१. मोर बेटी ड ओले ।

२. उहार बहिन ड आस्वार छिकी ।

माथिका राजवंशी भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १ र २ मा पुलिङ्गी भेदकका रूपमा मोर र उहारसँग बेटा ड र भाइ ड भेद्य प्रयोग भएको छ भने खण्ड 'ख' का वाक्य १ र २ मा स्त्रीलिङ्गी भेदकका रूपमा मोर र उहारसँग बेटी ड र बहिन ड भेद्यको प्रयोग भएको छ । यसर्थ राजवंशी

भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्य दुवै लिङ्गबाट प्रभावित रहेको देखिदैन । राजवंशी भाषामा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्गको भेद छैन ।

सम्भावित त्रुटिहरू

राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा भेद्य र भेदक दुवै लिङ्गबाट प्रभावित देखिदैनन् । त्यसकारण राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटिहरू निम्न हुन सक्छन् :

१. मेरी बहिनी घरमा छ ।
२. उसको आमा बजार गएको छ ।

३.३ वचनका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन

सङ्ख्यासूचक व्याकरणिक कोटिलाई वचन भनिन्छ । (ढकाल, २०६४ : २७५) वचनको प्रभाव, नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदमा परेको हुन्छ ।

एक वा अनेक छुट्याउने शब्दको नाम वचन हो, (पराजुली, २०५७ : ८२) ।

नामिक तथा क्रियाको सङ्ख्या जनाउने व्याकरणिक कोटिलाई वचन भनिन्छ । यो भाषाअनुसार भिन्न भिन्न किसिमले अभिव्यक्त भएको देखिन्छ, (न्यौपाने, २०६७ : ९९) । नेपालीमा यो एकवचन र बहुवचनका रूपमा अभिव्यक्त भएको छ ।

नेपाली भाषामा वचन दुई किसिमका छन्, जस्तै : राजवंशी भाषामा पनि वचन दुई किसिमका नै रहेका छन् ।

३.३.१ कर्ता र क्रियापद

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'

एकवचन

१. म बजार जान्छु ।
२. तँ स्कूल जान्छस् ।
३. त्यो खाना खान्छ ।
४. यो आयो ।

खण्ड 'ख'

बहुवचन

१. हामी बजार जान्छौं ।
२. तिमीहरू स्कूल जान्छौ ।
३. तिनीहरू खाना खान्छन् ।
४. यिनीहरू आए ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका एकवचनका वाक्य खण्ड 'क'का १, २, ३ र ४ मा म, तँ, त्यो र यो एकवचन कर्ताका रूपमा छन् भने जान्छु, जान्छस्, खान्छ र आयो एकवचन क्रियापदका रूपमा प्रयोग भएको छ । त्यसै गरी खण्ड 'ख' का वाक्य १, २, ३ र ४ मा बहुवचन कर्ताका रूपमा हामी,

तिमीहरू, तिनीहरू र यिनीहरूका साथ जान्छौं, जान्छौ, खान्छन् र आए क्रियापद प्रयोग भएको छ । यसर्थ नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापदलाई वचनले प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'

एकवचन

१. मुइ हाट जाछी ।
२. तुइ स्कुल जाबो ।
३. उड खराक खावे ।
४. इड आस्ले ।

खण्ड 'ख'

बहुवचन

१. हामाला हाट जाछी ।
२. तमाला स्कुल जाबो ।
३. अमाला खराक खावे ।
४. एमाला आस्ले ।

प्रस्तुत राजवंशी भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १,२, ३ र ४ मा एकवचन कर्ताका रूपमा मुइ, तुइ, उड र इड का साथ जाछी, जाबो, खावे र आस्ले एकवचन क्रियापदको प्रयोग भएको छ भने खण्ड 'ख'का वाक्य १,२,३ र ४ मा बहुवचन कर्ताका रूपमा हामाला, तमाला, अमाला र एमाला जस्ता शब्दका साथ बहुवचन क्रियापद जाछी, जाबो, खावे र आस्ले प्रयोग भएको छ । यसर्थ राजवंशी भाषाका वाक्यगठनमा वचनले कर्तामा प्रभाव पारेको देखिन्छ भने क्रियापदमा कुनै किसिमको प्रभाव नपारेको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटि

राजवंशी भाषामा क्रियापद अनुसार वचनगत भेद नहुने भएकाले उनीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको वाक्यगठन सिक्ने क्रममा निम्नानुसार त्रुटिहरू गर्न सक्छन् :

१. हामीहरू बजार जान्छु ।
२. भाइहरू राम्ररी पढ्छ ।
३. बहिनीहरू पढ्छ ।

३.३.२ विशेष्य र विशेषण

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'

एकवचन

१. गुलियो आँप ।
२. हँसिलो राम ।
३. खराब भाइ ।

खण्ड 'ख'

बहुवचन

१. गुलिया आँपहरू ।
२. हँसिला रामहरू ।
३. खराब भाइहरू ।

माथिका नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १,२ र ३ मा एकवचनगत विशेष्य शब्दहरू आँप, राम र भाइका साथ विशेषणका रूपमा गुलियो, हँसिलो र खराब शब्दको प्रयोग गरिएको छ भने खण्ड 'ख' का वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचन विशेष्यका रूपमा आँपहरू, रामहरू र भाइहरूका साथ विशेषणका रूपमा गुलिया, हँसिला र खराब शब्दको प्रयोग भएको छ । त्यसकारण नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा वचनमा विशेष्य र विशेषण दुवैले प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'

एकवचन

१. मिठ आम ।
२. हँसिमुहाँ राम ।
३. खाराब भाइ ।

खण्ड 'ख'

बहुवचन

१. मिठ आमला ।
२. हँसिमुहाँ रामला ।
३. खाराब भाइला ।

माथिका उल्लिखित वाक्यलाई हेर्दा के थाहा हुन्छ भने राजवंशी भाषामा नेपाली भाषाको जस्तो विशेषणको रूप विशेष्य पक्षको वचनअनुसार भिन्न नभई समान रहेको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

यस अध्ययनमा राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा प्रयोग हुने विशेष्य पद वचनअनुसार बदलिए तापनि विशेषण पद चाहि समान नै हुने भएकाले राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा निम्नानुसार त्रुटिहरू गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. ठूलो घरहरू ।
२. राम्रो केटाहरू ।
३. पातलो बहिनीहरू ।

४. बाठो छोरीहरू ।

३.३.३ भेदक र भेद्य

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'	खण्ड 'ख'
एकवचन	बहुवचन
१. मेरो भाइ आउँछ ।	१. मेरा भाइहरू आउँछन् ।
२. उहाँको नाति आयो ।	२. उहाँका नातिहरू आए ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १ र २ मा एकवचन भेदकका रूपमा मेरो र उहाँको साथमा भेद्य भाइ र नाति प्रयोग भएको छ भने खण्ड 'ख' का १ र २ मा बहुवचनका भेदकका रूपमा मेरा र उहाँका साथ भाइहरू र नातिहरू भेद्यको प्रयोग भएको छ । यसर्थ नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्यलाई वचनले प्रभावित पारेको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'	खण्ड 'ख'
एकवचन	बहुवचन
१. मोर भाइ ड आस्वे ।	१. मोर भाइला आस्वे ।
२. उहाँर पोता ड आस्ले ।	२. उहाँर पोताला आस्वे ।

प्रस्तुत राजवंशी भाषाको वाक्य खण्ड 'क' का १ र २ मा एकवचन भेदकका रूपमा मोर र उहाँर का साथ भाइ ड र पोता ड भेद्यका रूपमा प्रयोग भएका छन् भने खण्ड 'ख' का वाक्य १ र २ मा बहुवचन भेदकका रूपमा मोर र उहाँर का साथ भाइला र पोताला भेद्यको प्रयोग भएको छ । माथिको यस अध्ययनलाई हेर्दा राजवंशी भाषाका वाक्यगठनमा भेदक पदलाई वचनले कुनै किसिमको प्रभाव पार्न सक्दैन भने भेद्यलाई चाहिँ वचनले प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा भेदक पद वचनबाट प्रभावित नहुने देखिन्छ भने भेद्य पद भने वचनबाट प्रभावित देखिने भएकाले राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाका वाक्यगठन सिकाइका क्रममा निम्न किसिमका त्रुटिहरू गर्न सक्ने सम्भावना हुन्छ :

१. उसको साथीहरू मिलनसार छन् ।

२. मेरो बहिनीहरू राम्रो छन् ।

३.४ पुरूषका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन

वक्ता, स्रोता र सन्दर्भ बुझाउने व्याकरणिक कोटि पुरूष हो । यसको प्रयोगमा विचलन भएका खण्डमा अभिव्यक्ति त्रुटिपूर्ण हुन जान्छ, (ढकाल, २०६४ : २७७) ।

नेपाली भाषामा पुरूषतत्त्व (प्रथम, द्वितीय, तृतीय वा अन्य पुरूष) ले वाक्यगठनमा प्रभाव पार्छ (अधिकारी, २०६३ : १५९) ।

भाषिक प्रयोगमा सहभागिताका विभिन्न स्थिति व्यक्त गर्ने व्याकरणिक कोटिलाई पुरूष भनिन्छ, (न्यौपाने, २०६७ : १००) यो वक्ता, स्रोता र वक्ता स्रोताभन्दा भिन्न व्यक्ति वा विषयसँग सम्बन्धित हुने आधारमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तिन किसिमको हुन्छ । यो कोटि सर्वनाम र धातुमा अभिव्यक्त देखिन्छ ।

नेपाली भाषामा

खण्ड 'क'	खण्ड 'ख'	खण्ड 'ग'
प्रथम पुरूष	द्वितीय पुरूष	तृतीय पुरूष
१. म विद्यालय जान्छु ।	१. तँ विद्यालय जान्छस्/जान्छेस् ।	१. ऊ विद्यालय जान्छ/जान्छे ।
२. हामी विद्यालय जान्छौं ।	२. तिमी विद्यालय जान्छौ/जान्छ्यौ ।	२. उनी विद्यालय जान्छन्/जान्छिन् ।
	३. तपाईं विद्यालय जानुहुन्छ ।	३. उहाँ विद्यालय जानुहुन्छ ।

प्रस्तुत माथि उल्लिखित नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरूष जनाउने वाक्यमा कर्ता (सर्वनाम) म र हामी का साथ जान्छु र जान्छौं प्रथम पुरूषीय क्रियापदको प्रयोग भएको छ । त्यस्तै खण्ड 'ख' का वाक्य १, २ र ३ मा द्वितीय पुरूषजनित वाक्यमा कर्ता तँ, तिमी, तपाईंका साथमा जान्छस्/जान्छेस्, जान्छौ/जान्छ्यौ र जानुहुन्छ जस्ता द्वितीय पुरूषीय क्रियापदको प्रयोग भएको छ भने खण्ड 'ग' का वाक्य १,२ र ३ मा तृतीय पुरूष जनाउने वाक्यमा कर्ताका रूपमा ऊ, उनी र उहाँका साथमा जान्छ/जान्छे, जान्छन्/जान्छिन् र जानुहुन्छ जस्ता तृतीय पुरूषीय क्रियापदको प्रयोग भएको छ । यसरी नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा पुरूषगत रूपमा अध्ययन गर्दा उच्च आदरार्थी बाहेकका वाक्यमा कर्ता र क्रियापदलाई पुरूषले प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

राजवंशी भाषामा

खण्ड 'क'	खण्ड 'ख'	खण्ड 'ग'
प्रथम पुरूष	द्वितीय पुरूष	तृतीय पुरूष

१. मुइ स्कुल जामु ।	१. तुइ स्कुल जाबो ।	१. उहाँए स्कुल जाछेक ।
२. हमाला स्कुल जामु ।	२. तुइ स्कुल जाबो ।	२. उहाँए स्कुल जाछेक ।
	३. तमा स्कुल जाबो ।	३. उहाँए स्कुल जाछेक ।

राजवंशी भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ताका रूपमा मुइ र हमालाका साथ जामु र जामु नै क्रियापदको प्रयोग भएको छ, भने खण्ड 'ख' का १,२ र ३ वाक्यमा द्वितीय पुरुष कर्ताका रूपमा तुइ, तुइ, तमाका साथ तिनवटै कर्तामा जाबो क्रियापदको प्रयोग भएको छ । त्यसै गरी खण्ड 'ग' का वाक्य १,२ र ३ मा तृतीय पुरुष कर्ताका रूपमा उहाँए, उहाँए र उहाँएका साथै तिनवटै कर्तामा जाछेक क्रियापदको नै प्रयोग भएको छ ।

यसर्थ राजवंशी भाषाका वाक्यगठनमा प्रथम पुरुष जनाउने कर्ता भिन्न भएतापनि क्रियापद एकै भएको, द्वितीय पुरुषमा पनि त्यस्तै रहेको र तृतीय पुरुषमा भने पुरुषको कुनै किसिमको प्रभाव नरहेको देखिन्छ । सबै एकै किसिमका वाक्यको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा कर्तामा केही मात्रामा पुरुषले प्रभावित पारे तापनि क्रियापदलाई प्रभावित पारेको देखिदैन, भने पुरुष अनुसार कर्तामा भिन्नता देखिए पनि क्रियापदमा एकै किसिमको प्रयोग भएको देखिन्छ । तर नेपाली भाषामा भने कर्ता र क्रियापदलाई (उच्चआदरार्थी वाहेकका) पुरुषले प्रभाव पारेको हुन्छ । तसर्थ राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा निम्न किसिमका त्रुटिहरू गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. हामी सिनेमा हेर्न जान्छु ।
२. यिनीहरू असल छ ।

३.५ आदरका आधारमा नेपाली र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन

आदर सामाजिक स्तरलाई जनाउने व्याकरणिक कोटि हो । (ढकाल, २०६४ : २७९) । नाम सर्वनाम विशेषण र क्रियापदसँग सम्बन्धित रूपायन आदर हो ।

व्यक्तिको प्रतिष्ठालाई सङ्केत गर्ने व्याकरणिक कोटिलाई आदर भनिन्छ । भाषाको प्रकृतिअनुसार आदरका तहमा भिन्नता हुन सक्छ । नेपालीमा सामान्य, मध्यम, उच्च र अत्युच्च गरी चार तहको आदरको व्यवस्था रहेको पाइन्छ । नेपालीमा यो कोटि सर्वनाम विशेषण र धातुबाट व्यक्त हुन्छ, (न्यौपाने २०६७ : १०१) ।

नेपाली भाषामा मध्यम आदरको अभिव्यक्तिका लागि बहुवचनमा प्रयोग हुने रूपहरू नै एकवचनमा पनि सामान्यतः प्रयोगमा ल्याउने हुँदा यसलाई आदरार्थी बहुवचन भन्ने चलन पनि छ, (अधिकारी, २०६३ : १५७) ।

प्रथम पुरुषबाट नेपाली भाषा र राजवंशी भाषा दुवैमा आदर व्यक्त हुँदैन किनभने आदर आफूले आफैँलाई व्यक्त गर्न मिल्दैन । त्यसैले तल द्वितीय र तृतीय पुरुषका वाक्यलाई मात्र प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १

नेपाली भाषामा		
आदरार्थी	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
आदररहित (सामान्य)	तँ बजार जान्छस् ।	ऊ बजार जान्छ ।
मध्यम आदर	तिमी बजार जान्छौ ।	उनी बजार जान्छन् ।
उच्च आदर	तपाईं बजार जानुहुन्छ ।	उहाँ बजार जानुहुन्छ ।
विशेष आदर	यहाँ बजार जानुहुन्छ ।	रामबाबु बजार गइसिन्छ ।
उच्चतर आदर	हजुर बजार गइवक्सिन्छ ।	-
उच्चतम आदर	मौसुफ बजार गइवक्सिन्छ ।	-

राजवंशी भाषामा		
आदरार्थी	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
आदररहित	तुइ हाट जाबो ।	उहाँए हाट जाछेक ।
मध्यम आदर	तुइ हाट जाबो ।	उहाँए हाट जाछेक ।
उच्च आदर	तुइ हाट जाबो ।	उहाँए हाट जाछेक ।
विशेष आदर	-	उहाँए हाट जाछेक ।
उच्चतर आदर	-	-
उच्चतम आदर	-	-

माथिका तालिकाबाट के थाहा हुन्छ भने राजवंशी भाषाको वाक्यमा नेपाली भाषाको वाक्यमा जस्तो पुरुषले प्रभाव पारेको हुँदैन जस्तै : नेपालीमा द्वितीय पुरुषका त, तिमि र तपाईंलाई जान्छस् जान्छौ र जानुहुन्छ जस्ता अलग अलग क्रियापदको प्रयोग गरिएको छ भने राजवंशीका तुइ, तुइ र तुइ जाबो क्रियापद नै सबै कर्तामा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । त्यसैगरी तृतीय पुरुषमा कर्ताका रूपमा ऊ, उनी र उहाँ जस्ता शब्दलाई जान्छ, जान्छन् र जानुहुन्छ क्रियापद शब्दको प्रयोग हुन्छ भने राजवंशीमा उहाँए कर्ता शब्दले (ऊ,उनी,उहाँ) सबैलाई एउटैले जनाउँछ र क्रियापद पनि जाछेक शब्द नै सबैमा प्रयोग भएको छ । तसर्थ के भन्न सकिन्छ भने नेपालीमा जस्तो राजवंशी भाषाका वाक्यगठनमा आदरार्थी शब्दको प्रयोग हुँदैन । अतः क्रियापदका आधारमा राजवंशी भाषाका वाक्यमा आदर छुट्याउन गाह्रो हुन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाका बिचमा वाक्यगठनमा आदरगत दृष्टिले हेर्दा धेरै नै अन्तर भएको देखिन्छ । त्यसकारण राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा तलका वाक्यमा देखिएका त्रुटिहरू जस्ता त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. मामा काठमाडौँ बस्छन् ।
२. बुबा विराटनगर गएको छ ।
३. मेरो आमा राम्रो छ ।

३.६ कालका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठन

कालले क्रियाका विभिन्न अवस्था र समयलाई जनाउँछ । काल मुख्यतः तीन थरीका छन् - वर्तमान, भूत र भविष्यत्, (पराजुली, २०५७ : ८७) ।

क्रियाको समयसँग सम्बन्धित रूपायनिक कोटिलाई काल भनिन्छ । नेपालीमा यो क्रिया वा धातुबाट अभिव्यक्त हुन्छ, (न्यौपाने, २०६७ : १०१) ।

समयलाई जनाउने व्याकरणिक कोटि काल हो । काल मूलतः दुई प्रकारका हुन्छन् : भूत र अभूत । भूतले बितेको समयलाई र अभूतले अहिले र आउँदो बखतलाई जनाउँछ । (ढकाल, २०६४ : २८१) कालको सुक्ष्म विभाजनले त्यसको पक्षलाई जनाउँछ । कालले बितेको समय, काम भइरहेको समय र हुन बाँकी समयलाई जनाउँछ । यस आधारमा नेपालीमा भूत, वर्तमान र भविष्यत् गरी काललाई तिन किसिमको मानिएको छ भने राजवंशी भाषामा पनि नेपालीमा जस्तै भूत, वर्तमान र भविष्यत् काल रहेको पाइन्छ ।

३.६.१ भूतकाल

कुनै पनि कार्य सम्पन्न भइसकेको समयलाई भूतकालले जनाउँछ । भूतकालका सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अभ्यस्त र अज्ञात पक्ष रहेका छन् । यी पक्षहरूलाई नेपाली र राजवंशी भाषाका पक्षहरूसँग तुलना गरिएको छ :

३.६.१.१ सामान्य भूतकाल

खण्ड 'क'	खण्ड 'ख'
नेपाली भाषामा	राजवंशी भाषामा
१. राम स्कुल गयो ।	१. राम स्कुल गेले ।
२. उसले भात खायो ।	२. उहाँए ड भात खाले ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाको वाक्यमा भूतकालमा भएको कामको सामान्य चर्चा गरिएको वाक्यलाई सामान्य भूतकाल भनिन्छ । माथि प्रयोग गरिएका नेपाली वाक्य खण्ड 'क' का १ र २ मा राम र उसले कर्ताका साथमा गयो र खायो सामान्य भूतकालीन क्रियापदको प्रयोग भएको छ ।

त्यसैगरी राजवंशी भाषाका खण्ड 'ख' का १ र २ वाक्यमा राम र उहाँए ड कर्ताका साथ गेले र खाले सामान्य भूतकालीन क्रियापदको प्रयोग भएको छ । यसर्थ नेपाली भाषाका वाक्यमा 'यो' को र राजवंशी भाषामा 'ए' को प्रयोग भएको छ ।

३.६.१.२ अपूर्ण भूतकाल

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. सीता भात खाँदै थिई ।
२. मोहन मादल बजाउँदै थियो ।
३. हरि फुटबल खेलै थियो ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. सीता भात खाइछिले ।
२. मोहन मिर्दड बिलाइ छिले ।
३. हरि गेम खिलिछिले ।

माथि प्रस्तुत नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्य १, २ र ३ मा कर्ताका रूपमा क्रमशः सीता, मोहन र हरि आएका छन् भने क्रियापद अपूर्ण भूतकालीनका रूपमा खाँदै थिई, बजाउँदै थियो र खेलै थियो आएका छन् । यसरी नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा अपूर्ण भूतकालीन पक्षमा 'दै' को प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसैगरी राजवंशी भाषाका खण्ड 'ख' का वाक्य १, २ र ३ मा अपूर्ण भूतकालीन कर्ताका रूपमा सीता ड, मोहन र हरिका साथ खाइछिले, बिलाइछिले, खिलिछिले क्रियापदको प्रयोग भएको छ । यसर्थ राजवंशी भाषाका अपूर्ण भूतकालीन वाक्यमा 'छिले' रूपको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

यसरी हेर्दा नेपाली भाषाका वाक्यमा अपूर्ण भूतकाल जनाउनका लागि 'तै' / 'दै' जस्ता प्रत्यय जोडिन्छ भने राजवंशी भाषाका वाक्यमा 'इ' प्रत्यय जोडिएको पाइन्छ ।

३.६.१.३ पूर्ण भूतकाल

वितिसकेको समयमा क्रियाको कार्य पूर्ण भइसकेको अवस्थालाई पूर्ण भूतकाल भनिन्छ ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. म बजार गएको थिएँ ।
२. रामले गीत गाएको थियो ।
३. रीताले खाना खाएकी थिई ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. मुइ हाट गइछिनु ।
२. मोहन ड गाना गिदाइ छिले ।
३. रीता ड खराक खाइ छिले ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका पूर्ण भूतकालीन वाक्य खण्ड 'क' का १, २ र ३ मा पूर्ण भूतकालीन कर्ताका रूपमा म, रामले, रीताले जस्ता शब्दका साथमा 'एको/एकी' प्रत्यय जोडिएर (जानु, गाउनु र खानु धातुमा) गएको, गाएको र खाएकी जस्ता व्युत्पन्न धातुका साथमा भूतकालीन क्रियापदहरू क्रमशः थिएँ, थियो र थिई प्रयोग भएको छ । अतः नेपाली भाषाका वाक्यहरूमा पूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि धातुका पछाडी वाक्यमा एका, एकी र एको प्रत्यय जोडिने गर्दछ ।

माथिका प्रस्तुत खण्ड 'ख' का राजवंशी भाषाका १,२ र ३ वाक्यहरूमा जाबा, गिदाबा र खाबा धातुमा 'इ' प्रत्यय जोडिएर गइ, गिदाइ र खाइ जस्ता व्युत्पन्न धातुका साथमा भूतकालीन क्रियापद छिनु, छिले र छिले प्रयोग भएको छ । अतः राजवंशी भाषाका वाक्यमा पूर्ण भूतकाल जनाउनका लागि धातुमा 'इ' प्रत्यय जोडिएको देखिन्छ ।

३.६.१.४ अज्ञात भूतकाल

कार्य व्यापार वितिसकेको समयमा थाहै नपाइ सम्पन्न भइसकेको तर अहिले मात्र थाहा भएको अवस्थालाई अज्ञात भूतकाल भन्ने गरिन्छ ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. ऊ बजार गएछ ।
२. राम परीक्षामा पास भएछ ।
३. सीता बिरामी भइछ ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. उहाँए हाट चलिगइछे ।
२. राम परिक्छाडत पास हइगइछे ।
३. सीता बेरामि हइगइछे ।

प्रस्तुत माथिका नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्यमा जा+हु र हु धातुमा 'ए' प्रत्यय जोडिएर 'छ' को क्रिया रूप प्रयोग भएको छ । जस्तै गएछ, भएछ, भइछ जस्ता क्रियापद बनेर अज्ञात पक्षलाई जनाएको छ ।

त्यसैगरी राजवंशी भाषाका खण्ड 'ख' का वाक्यमा चलि, हइ, हइ जस्ता धातुमा इ प्रत्यय जोडिएको र भइछे क्रियापदको प्रयोग भएको छ । जस्तै क्रियापदहरू चलि गइछे, हइ गइछे र हइ गइछे रहेका छन् ।

३.६.१.५ अभ्यस्त भूतकाल

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. हामी पढ्थ्यौं ।
२. हरि खेती गर्थ्यौं ।
३. भाइ विद्यालय जान्थ्यो ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. हमाला पढिछिनु ।
२. हरि खेती करि छिले ।
३. भाइ स्कूल गइछिले ।

प्रस्तुत माथिका नेपाली भाषाका खण्ड 'क' का वाक्यमा पढ्, गर् र जा धातुमा 'थ्यो' प्रत्यय जोडिएर अभ्यस्त भूतकालीन क्रियापद पढ्थ्यौं, गर्थ्यौं र जान्थ्यो को प्रयोग भएको छ । यस्ता किसिमका क्रियापदले कुनै पनि काममा अभ्यस्त तथा नियमिततालाई जनाउने भएकाले माथिका वाक्यलाई अभ्यस्त भूतकालीन वाक्य भनिन्छ ।

नेपाली भाषामा जस्तै राजवंशी भाषाका खण्ड 'ख' का वाक्यमा पनि पढ्, कर, जा धातुमा 'इ' जोडिएर दिनु र छिले क्रियापदको प्रयोग गरिएको छ ।

यसरी भूतकालीन पक्षलाई हेर्दा राजवंशी भाषाका अपूर्ण पक्ष, पूर्ण पक्ष र अभ्यस्त पक्षमा एकै किसिमका धातुमा 'इ' जोडिने र क्रियापदमा छिले प्रयोग भएको देखिन्छ, भने अज्ञात पक्षमा भने 'इछे' को प्रत्यय क्रियापदमा देखिन्छ । तसर्थ नेपाली भाषाका वाक्यगठनका तुलनामा राजवंशी भाषाका भूतकालका पक्षलाई छुट्याउन नसकिने देखिन्छ ।

३.६.२ वर्तमान काल

वर्तमानको समयमा कार्य भइरहेको अवस्थालाई वर्तमानकाल भनिन्छ । वर्तमानकालका तीन पक्ष छन् । सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण वर्तमानकाल

३.६.२.१ सामान्य वर्तमान काल

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. राम कविता लेख्छ ।
२. श्याम सिनेमा हेर्छ ।
३. गीता घाँस काट्छे ।
४. सरिता किताब पढ्छे ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. राम कविता लिख्बे ।
२. श्याम सिलेमा देख्बे ।
३. गीता घाँस काट्बे ।
४. सरिता किताप पढ्बे ।

सामान्यतया धातुमा छ क्रिया रूपहरू जोडिएको वाक्यलाई सामान्य पक्ष मानिन्छ । माथिका खण्ड 'क' का वाक्य १,२,३ र ४ मा लेख्, हेर्, काट् र पढ् धातुमा क्रियाको रूप 'छ' जोडिएको देखिन्छ ।

त्यसैगरी राजवंशी भाषाका सामान्य वर्तमान कालका खण्ड 'ख' का १,२,३ र ४ वाक्यमा लिख्, देख्, काट् र पढ् धातुमा क्रियाका रूपमा 'बे' जोडिएको देखिन्छ ।

३.६.२.२ अपूर्ण वर्तमान काल

अपूर्ण वर्तमानकालले अहिलेको समयमा कार्य हुँदै गरेको अवस्थालाई जनाउँछ । यसमा धातुमा 'तै/दै' जोडिन्छ भने छ क्रियाको प्रयोग हुन्छ ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. म खाना खाँदै छु ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. मुइ खराक खाछु ।

२. हामी सिनेमा हेर्दैछौं ।
३. ऊ कविता लेख्दै छ ।

२. हामाला सिलेमा देखेछु ।
३. उहाँ कविता लिखेछे ।

माथिका खण्ड 'क' का वाक्य नेपाली भाषाका अपूर्ण वर्तमानकाल जनाउने वाक्य हुन् । जसमा वाक्यहरूमा खा, हेर् र लेख् धातुमा 'तै/दै' प्रत्यय जोडिएर खाँदै, हेर्दै र लेख्दैमा छ, छौं र छ, क्रिया प्रयोग भएको छ ।

खण्ड 'ख' का वाक्य राजवंशी भाषाका अपूर्ण वर्तमानकाल जनाउने वाक्य हुन् । यी वाक्यहरूमा खा, देख् र लिख् धातुमा 'ए' जोडिएर खा, देखे र लिखे व्युत्पन्न धातुको निर्माण भएको छ । यी वाक्यमा छु, छु र छे क्रियापदहरूको प्रयोग भएको छ । यसर्थ राजवंशी भाषाका अपूर्ण वर्तमानकालीन वाक्य निर्माण गर्दा धातुमा 'ए' जोडिएको पाइन्छ ।

३.६.२.३ पूर्ण वर्तमान काल

यसले वर्तमानमा कार्यव्यापार भइसकेको तर त्यसको असर वा परिणाम बाँकी रहेको कुरालाई सङ्केत गर्छ, (ढकाल, २०६७ : १८०) यसमा 'एका/एकी/एको' प्रत्यय लगाएर वाक्य निर्माण गरिन्छ ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. मोहन बजार गएको छ ।
२. मैले मुनामदन पढेको छु ।
३. सीता राम्री देखिएकी छे ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. मोहन हाट गइछे ।
२. मुइ मुनामदन पढिछु ।
३. सीता आच्छा देखल गइछे ।

माथिका खण्ड 'क' का नेपाली भाषाका वाक्यमा जा, पढ् र देख् धातुमा पूर्ण वर्तमानकालीन प्रत्यय शब्द 'एका/एकी/एको' जोडिएर गएको, पढेको र देखिएकी जस्ता शब्द बनेका छन् । तिनका साथमा छ का क्रिया रूप प्रयोग भएका छन् ।

प्रस्तुत खण्ड 'ख' का राजवंशी भाषाका वाक्यमा गइ, पढि र देखल जस्ता शब्दमा जा, पढ्, देखल गइ धातुमा 'इ' प्रत्यय लागेको देखिन्छ । यसर्थ राजवंशी भाषाको वर्तमान कालको पूर्ण पक्षमा 'इ' प्रत्ययको रूप र छे क्रियाको रूप प्रयोग भएको देखिन्छ ।

३.६.३ भविष्यत् काल

आउँदो समयलाई बुझाउने काल भविष्यत् हुन्छ, (ढकाल, २०६७ : १८०) । भविष्यमा काम हुने, हुँदै गरेको वा पूरा भएको बुझाएमा क्रियापदको त्यस्तो अवस्थालाई भविष्यत् काल भनिन्छ । सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण गरी सामान्य भविष्यत्का पनि तीन पक्ष हुन्छन् ।

३.६.३.१ सामान्य भविष्यत् काल

धातु+ने+छ रूपबाट सामान्य भविष्यत्कालका वाक्यको निर्माण हुन्छ । कालबोधक सहायक क्रियावाहेक अरू कुरामा अन्य कालको सामान्य पक्षसरह यसको रूपायन हुन्छ, (ढकाल, २०६७ : १८१) ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. हरि गीत गाउँनेछ ।
२. राम सिनेमा हेर्नेछ ।
३. भाइ विद्यालय जानेछ ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. हरि गाना गिद्बार छिकी ।
२. राम सिलेमा दिख्बार छिकी ।
३. भाइ स्कूल जाबार छिकी ।

माथिका खण्ड 'क' नेपाली भाषाका वाक्यमा गाउँ, हेर, जा धातुमा 'ने' प्रत्यय जोडिएर 'छ' क्रियाका रूपहरू प्रयोग भइ गाउने छ, हेर्ने छ र जाने छ जस्ता सामान्य भविष्यत् काल जनाउने शब्दहरूको निर्माण भएको छ ।

त्यसैगरी खण्ड 'ख' का राजवंशी भाषाका वाक्यमा गिद्बा, दिख्बा र जाबा धातुमा र प्रत्यय जोडिएर गिद्बार, दिख्बार र जाबार व्युत्पन्न धातुको निर्माण भइ 'छ' क्रियाको रूपमा छिकी भएर राजवंशी भाषाको सामान्य भविष्यत् काल जनाउने वाक्यको निर्माण भएको छ ।

३.६.३.२ अपूर्ण भविष्यत् काल

भविष्यमा हुँदै गरेको कामको अपूर्ण अवस्थालाई जनाउने क्रियापदलाई अपूर्ण भविष्यत् काल भनिन्छ । यसको बनावट यस्तो हुन्छ । धातु+तै/दै+हु+नेछ = लेख्दै हुनेछु, (ढकाल, २०६७ : १८१) ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. राम पढ्दै हुनेछ ।
२. सीता गीत गाउँदै हुनेछिन् ।
३. मोहन खाना खाँदै हुनेछ ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. राम पढ्ते रहवे ।
२. सीता गाना गिदाते रहवे ।
३. मोहन खराक खाते रहवे ।

प्रस्तुत खण्ड 'क' का नेपाली भाषाका वाक्यमा पढ्, गाउ र खा धातुमा 'दै' प्रत्यय लगाएर पढ्दै, गाउँदै र खाँदै जस्ता अपूर्ण भविष्यत्काल जनाउने शब्दको निर्माण भएको छ भने हु धातुमा ने+छ/छिन् । क्रियाका रूप जोडिएर अपूर्ण भविष्यत्काल वाक्यको निर्माण भएको देखिन्छ ।

त्यस्तै खण्ड 'ख' का राजवंशी भाषाका वाक्यमा पढ्, गिदा र खा धातुमा 'ते' प्रत्यय जोडिएर पढ्ते, गिदाते र खाते व्युत्पन्न धातुको निर्माण हुनका साथै क्रियाका रूपमा रहबे लागेर अपूर्ण भविष्यत्कालीन वाक्यको निर्माण भएको देखिन्छ ।

३.६.३.३ पूर्ण भविष्यत् काल

भविष्यमा पूरा भएको कामको पूर्ण अवस्थालाई बुझाएमा त्यसलाई पूर्ण भविष्यत् काल भनिन्छ । यसबाट पछि हुने क्रियाव्यापार र भइसकेको समेत बुझिन्छ । यसको निर्माण यस्तो हुन्छ । धातु+एको+छु+नेछ, बसेको (का/की हुनेछु आदि (पूर्ववत : २०६७ : १८१) ।

खण्ड 'क'

नेपाली भाषामा

१. हामी बजार गएका हुनेछौं ।
२. हरिले भात खाएको हुनेछ ।
३. रीताले घाँस काटेकी हुनेछिन् ।

खण्ड 'ख'

राजवंशी भाषामा

१. हामाला हाट जाल हबो ।
२. हरि ड भात खाल हबे ।
३. रीता ड घाँस कटाल हबे ।

प्रस्तुत खण्ड 'क' का वाक्यमा जा, खा र काट् धातुमा 'एका/एकी/एको' प्रत्यय जोडिएर गएका, खाएको र काटेकी शब्द निर्माण भएको छ तिनका साथमा हु धातुमा ने+छ को क्रियाका रूप प्रयोग भइ नेपाली भाषाका पूर्ण भविष्यत् कालका वाक्यको निर्माण भएको छ ।

त्यसै गरी खण्ड 'ख' का राजवंशी भाषाका वाक्यमा जा, खा, कट् धातुमा ल प्रत्यय जोडिएर जाल, खाल र कटाल शब्दको निर्माण भएको छ र क्रियापदका रूपमा हबो र हबे प्रयोग गरिएको छ । यसर्थ राजवंशी भाषाका वाक्यगठनलाई अध्ययन गर्दा भविष्यत् कालका तीनै पक्षहरू अलग अलग रहेको देखिन्छ । नेपाली भाषाका जस्तै यसमा पनि ती पक्ष नै रहेको पाइन्छ । यसमा क्रियाको वचनमा एकरूपता रहेको देखिन्छ । अर्थात् एउटै क्रियापदले सबै वाक्यमा काम गर्न सकेको देखिन्छ ।

३.७ सारांश

लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन विश्लेषण गर्ने क्रममा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषामा लिङ्गका आधारमा पुरुषको रूपायन

द्वितीय र तृतीय पुरूषमा हुन्छ । नेपालीको वर्तमान, भूत र भविष्यत् तीनै कालका क्रियापदलाई कर्ताको लिङ्गले क्रियापदलाई प्रभावित पारेको देखिदैन । जस्तै : 'राम बजार गयो' भन्ने नेपाली वाक्यलाई राजवंशी भाषाको एकवचनमा 'राम हाट गेल' हुन्छ भने नेपाली वाक्यलाई स्त्रीलिङ्गमा परिवर्तन गर्दा 'सीता बजार गई' भन्ने वाक्यलाई राजवंशी भाषामा सीता हाट गेल हुनु यसको उदाहरण हो भन्न सकिन्छ । नेपालीको मानवेत्तर सजीव क्रियापदमा लिङ्गगत भेद नपाइए जस्तै राजवंशी भाषामा पनि त्यस्तो खालको भेद नरहेको पाइन्छ । नेपाली भाषाको विशेषण र विशेष्य त्यस्तै भेदक र भेद्य दुवै पदमा लिङ्ग भेद देखिए पनि राजवंशी भाषामा लिङ्गले कुनै असर पारेको पाइँदैन अर्थात् लिङ्गगत भेद देखिँदैन ।

वचनका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा व्यतिरेकी अध्ययनका क्रममा नेपालीको कर्ता र क्रियापद दुवैमा वचनगत भेद प्रस्ट देखिन्छ भने राजवंशी भाषाको क्रियापदमा बहुवचन जनाउन पनि एकवचनमा प्रयोग भएको क्रियापद कै प्रयोग भएको पाइन्छ । क्रियाको भेद रहेको देखिँदैन ।

नेपाली भाषाको विशेषण र भेदकमा वचन भेद देखिन्छ तर राजवंशी भाषाको विशेषण पद र भेदक पदमा वचन भेद पाइँदैन तर भेद्य भने वचनबाट प्रभावित देखिन्छ । पुरूषका आधारमा नेपाली र राजवंशी भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषाको कर्ता र क्रियापदमा पुरूष भेद देखिन्छ भने राजवंशी भाषामा कर्तामा भेद देखिए पनि क्रियापदमा भने भेद देखिँदैन ।

आदरका दृष्टिले नेपाली र राजवंशी भाषाको वाक्यगठनमा व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषामा आदरार्थी शब्दको प्रयोग नाम, सर्वनाम, विशेषण, लिङ्ग र क्रियामा हुने गर्दछ भने राजवंशी भाषामा सामान्यतः नाम, सर्वनाम, लिङ्ग र विशेषणमा हुने गर्दछ ।

यी दुई भाषा अन्तर्गत आदरको प्रयोगमा के कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् भन्ने बारेमा अगाडी प्रयोग गरिएको तालिकामा स्पष्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ । यसरी हेर्दा दुवै भाषामा रहेका आदरार्थी जनाउने वाक्य क्रियापदबाट प्रस्ट हुँदैनन् । आदरार्थी वाक्य कर्ताअनुसार मात्र केही मात्रामा छुट्याउन सकिन्छ । नेपालीमा हजुर, आफू, यहाँ, मौसूफ जस्ता आदरको प्रयोग हुन्छ भने राजवंशी भाषामा त्यस्तो स्थिति नरहेको देखिन्छ । आदर जनाउनका निम्ति कर्ताका ठाउँमा 'तमा' ले काम गरेको देखिन्छ ।

कालका आधारमा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन विश्लेषण गर्ने क्रममा नेपाली भाषा र राजवंशी भाषामा कालका आधारमा नेपाली भाषाको वर्तमान,

भूत र भविष्यत् गरी तीन कालको विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ । नेपाली भाषाको वाक्यमा भूतकालीन वाक्यमा सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त पक्ष रहेका छन् । तिनीहरूमा अलग अलग क्रियापदको प्रयोग भएको छ । भने राजवंशी भाषामा अभ्यस्त, अपूर्ण र पूर्णलाई एउटै क्रियापदले काम गरेको देखिन्छ र सामान्य र अज्ञातमा भने केही भिन्नता पाइन्छ । त्यसकारण नेपाली र राजवंशी भाषाका भूतकालीन क्रियापदमा भिन्नता रहेको देखिन्छ ।

त्यसैगरी नेपाली भाषाको वर्तमान कालमा पनि सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्षमा अलग-अलग क्रियापदको प्रयोग गरिन्छ भने राजवंशी भाषाको वर्तमान काल जनाउने वाक्यमा सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्षलाई नै देखाइएको छ । यी तिन पक्षमा केही मात्रामा भिन्नता देखिन्छ ।

नेपाली भाषाको भविष्यत्कालमा सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्ष रहेका छन् । नेपालीमा भिन्न भिन्न क्रियापदको प्रयोग हुन्छ भने राजवंशी भाषाका भविष्यत् काल जनाउने वाक्यमा पनि सामान्य अपूर्ण र पूर्ण पक्षलाई नै चर्चा गरिएको छ । यी पक्षहरूमा कर्ताका आधारमा एकै किसिमका क्रियापदको प्रयोग भएतापनि सामान्य अपूर्ण र पूर्ण पक्षमा भने अलग-अलग क्रियापदको प्रयोग भएको छ ।

अन्त्यमा के भन्न सकिन्छ भने यस्ता सबै माथि गरिएका अध्ययन विश्लेषणका आधारलाई चर्चा गर्ने क्रममा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र कालका आधारमा यी दुबै भाषाको वाक्यगठनमा प्रशस्त मात्रामा भिन्नता रहेकाले राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा धेरै मात्रामा त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

अध्याय : चार

वाक्यगठनसम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय

प्रस्तुत शोधमा मोरङ जिल्लाका राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइयो । यस शोध अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य मोरङ जिल्लाका टकुवा गाविसका दुई र अमरदह गाविसका तीन गरी जम्मा पाँच ओटा विद्यालयमा कक्षा नौ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ । ती त्रुटिहरू पत्ता लगाउन निर्माण गरिएका चार प्रकारका प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष आदर र काल गरी पाँच प्रकारमा छुट्याएर अध्ययन विश्लेषण गर्दा निम्नानुसार त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ ।

४.१.१ लिङ्गगत त्रुटि

सरकारी तथा निजी विद्यालयका कक्षा नौ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइयो । लिङ्गगत त्रुटिहरू पनि विविध पक्षसँग सम्बन्धित रहेका छन् । लिङ्गगत प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई कर्ता (मानवीय) र क्रियापद, विशेष्य र विशेषण अनि भेदक र भेद्य मानवीय कर्तासँग सम्बन्धित गरी तीन पक्षमा छुट्याइ हेर्दा निम्न त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ ।

४.१.१.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ता (मानवीय) र क्रियापदसँग सम्बन्धित लिङ्गगत त्रुटिहरू प्रशस्त मात्रामा गरेको पाइयो । वाक्यगठनका क्रममा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ताअनुसारको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी स्त्रीलिङ्गी कर्तामा पनि पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो । उनीहरूले त्रुटि गरेको वाक्यहरूका केही नमुना निम्नानुसार रहेका छन् :

१. बहिनी किताब पढ्छ ।
२. भान्जी असल छन् ।
३. दिपा राम्रो छ ।
४. रमिता धेरै चन्चले छ ।

माथिका वाक्यहरू १,२, ३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ता बहिनी, भान्जी, दिपा, रमिताका साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद पढ्छे, छिन्, छे र छे प्रयोग हुनु पर्नेमा पुलिङ्गी क्रियापद पढ्छ, छन्, छ र छ प्रयोग गरी त्रुटिपूर्ण वाक्यको निर्माण गरेको पाइयो ।

४.१.१.२ विशेष्य र विशेषण सम्बन्धी त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा लिङ्गगत प्रयोग गर्दा विशेष्य र विशेषणसँग सम्बन्धित त्रुटिहरू अधिकांश ठाउँमा गरेको पाइयो । उनीहरूले विशेष्य र विशेषणसँग सम्बन्धित नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. गोरो सरिता
२. राम्रो दिदी
३. मोटो आमा
४. अग्लो राधिका

माथिका वाक्य १,२,३ र ४ मा स्त्रीलिङ्ग विशेष्य सरिता, दिदी, आमा र राधिकाका साथमा स्त्रीलिङ्गी विशेषण गोरी, राम्री, मोटी र अग्लीको प्रयोग हुनु पर्नेमा त्यसको ठाउँमा पुलिङ्गी विशेषण गोरो, राम्रो, मोटो र अग्लोको प्रयोग भएकाले वाक्यहरूमा लिङ्गगत रूपमा त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूको निर्माण गरिएको पाइन्छ ।

४.१.१.३ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा भेदक र भेद्यको प्रयोगमा लिङ्गगत त्रुटिहरू धेरै गरेको पाइयो । राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरू नमुनाका रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. मेरो दिदी क्याम्पस पढ्छ ।
२. रामको बहिनी राम्रो छ ।
३. रमेशको आमा भात पकाउँछन् ।
४. उसको छोरी स्कुल गएको छ ।

माथि प्रस्तुत नमुनालाई आधार मानी हेर्दा वाक्य १,२,३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी इकारान्त भेदक मेरी, रामकी, रमेशकी, उसकी प्रयोग हुनु पर्नेमा पुलिङ्गी ओकारान्त भेदक, मेरो, रामको, रमेशको र उसको प्रयोग गरी भेदक सम्बन्धी त्रुटिपूर्ण वाक्यको निर्माण गरेको पाइयो । यसरी माथि उल्लिखित वाक्यहरूलाई अध्ययन विश्लेषण गरी हेर्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली

भाषाको वाक्यगठनमा गरेका लिङ्गगत त्रुटिहरू गर्नाका कारणहरूमा सर्वप्रथम त राजवंशी भाषामा रहेको व्याकरणिक व्यवस्था नै हो । राजवंशी भाषामा लिङ्गभेद नभएको हुनाले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा उनीहरूले स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेका, स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोगका साथै स्त्रीलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेदकको प्रयोग गरेको पाइयो ।

प्रस्तुत अध्ययनबाट राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गरेका लिङ्गगत त्रुटिको प्रवृत्ति अनुसार धेरैजसो त्रुटिहरू मातृभाषाका प्रभावले सिर्जना भएको पाइयो । यसर्थ यस किसिमका त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त गरेको तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूको प्रवृत्तिसँग मिल्ने खालका रहेको पाइयो ।

४.१.२ वचनगत त्रुटि

४.१.२.१ कर्ता र क्रियापदसँग सम्बन्धित त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापदसँग सम्बन्धित प्रशस्त मात्रामा वचनगत त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइयो । उनीहरूले जुन वचनको कर्ता प्रयुक्त छ, त्यही वचनको क्रियापद प्रयोग गर्नु पर्नेमा बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचन क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइयो । अतः राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनका क्रममा वचनगत रूपमा गरेका त्रुटिलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. तिमीहरू विद्यालय जाऊ ।
२. हामी मेला घुम्न जान्छुम् ।
३. उनीहरू असाध्यै राम्रो छ ।

माथिका वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचन कर्ता तिमीहरू, हामी र उनीहरूका साथमा एकवचनको क्रियापद जाऊ, जान्छुम् र छ प्रयोग भएको छ । त्यसमा बहुवचनको क्रियापद जाओ, जान्छौं र छन् हुनु पर्ने थियो । तसर्थ माथिका वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण भएको देखियो ।

४.१.२.२ विशेष्य र विशेषणको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा विशेष्य र विशेषणको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो । नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विशेषणसम्बन्धी पनि त्रुटि गरेको पाइयो । जुन वचनको विशेषण प्रयोग गर्नुपर्ने हो त्यही प्रयोग नगरी बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) विशेषणको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो । राजवंशी

मातृभाषी विद्यार्थीहरूले विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. मिठोमिठो खानेकुरा
२. गोरो दाजुहरू
३. राम्रो केटोहरू

माथिका वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचन विशेष्य साथमा बहुवचन आकारान्त विशेषण मिठामिठा, गोरा र राम्रा प्रयोग गर्नु पर्नेमा ओकारान्त विशेषण मिठोमिठो, गोरो र राम्रोको प्रयोगले वाक्यहरूमा वचनगत त्रुटि भएको पाइयो ।

प्रस्तुत अध्ययन विश्लेषणलाई हेर्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूको व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त भएको तथ्य अनुरूपको पूर्वानुमानअनुसार नै त्रुटिहरूको प्रकृति मिल्न गएको पाइयो । यस्ता किसिमका त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावले गर्दा उत्पन्न हुन गएको अनुमान गर्न सकिने देखियो ।

४.१.२.३ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सिकने क्रममा वचनगत प्रयोगमा गरेका भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित त्रुटिहरू निम्नानुसार गरेको देखियो :

१. उसको मामाहरू असल छन् ।
२. मेरो आमाबुवा दशैँमा मावल जान्छ ।
३. मेरो छोरीहरू छैनन् ।
४. हाम्रो शिक्षकहरू सहयोगी हुनुहुन्छ ।

माथि नमुनाका आधारमा वाक्य १,२, ३ र ४ मा बहुवचन भेद्य मामाहरू, आमाबुवा, छोरीहरू र शिक्षकहरूका साथमा बहुवचन आकारान्त भेदक उसका, मेरा, मेरा, हाम्रा शब्दको प्रयोग हुनु पर्ने ठाउँमा एकवचन इकारान्त तथा ओकारान्त भेदक उसको, मेरो, मेरो र हाम्रो प्रयोग गरेको हुनाले वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण हुन गरेको पाइयो ।

उक्त माथिका वाक्यमा देखिएका त्रुटिहरूको किसिमलाई हेर्दा यस किसिमका त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावका कारण भएको देखियो । अतः यस्ता त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिको किसिमसँग मिल्दाजुल्दा नै भएको पाइयो ।

४.१.३ पुरुषगत त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सिक्ने क्रममा प्रशस्त मात्रामा पुरुषगत त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइयो । उनीहरूले त्रुटिका क्रममा प्रथम, द्वितीय र तृतीय सबै पुरुषमा एकै क्रियापदको प्रयोग गरी धेरै ठाउँमा त्रुटि गरेको देखियो । त्यस किसिमका त्रुटिहरू नमुनाका रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. तिनीहरू कविता लेख्छ ।
२. हामीले खानेकुराहरू खान्छु ।
३. उसको जिउडाल अलि होचो छन् ।
४. हामी मन्दिरमा पूजा गर्छु ।

माथिका पुरुष जनाउने वाक्य १,२,३ र ४ मध्ये १ र ३ मा तृतीय पुरुषीय कर्ता 'तिनीहरू', उसको का साथमा तृतीय पुरुष कै क्रियापद लेख्छन् र छ हुनुपर्नेमा लेख्छ र छन् को प्रयोग भएको देखियो । त्यसैगरी २ र ४ मा प्रथम पुरुषीय कर्ताका रूपमा हामीले र हामीका साथमा खान्छौं र गर्छौं हुनु पर्नेमा त्यसो नभई खान्छु र गर्छुको प्रयोग गएकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण हुन गएको देखियो । त्यस्तै वस्तुगत प्रश्नमा २ वटा पुरुषगत प्रश्नमा अधिकांश विद्यार्थीहरूले गलत शब्दमा चिह्न निर्देशन गरेको पाइयो ।

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने यस प्रकारका त्रुटिहरू कतिपय मातृभाषाको प्रभावले उत्पन्न भएका देखिए तापनि धेरैजसो त्रुटि चाहिँ अभ्यासको कमी र अन्य भाषिक पक्षका कारण उत्पन्न भएको देखिएकाले उक्त त्रुटिहरू कस्ता प्रकृतिका हुन भनी ठम्याउन र निकर्षण गर्न गाह्रो हुने जटिल प्रकृतिको देखिएको पाइयो ।

४.१.४ आदरगत त्रुटि

अन्य कोटिमा जस्तै राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा पनि आदरगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको देखियो । उनीहरूले वाक्यगठनका क्रममा कर्ताअनुसारका आदरजनित क्रियापदको प्रयोग नगरेको पाइयो । आदरको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा आदर प्रयोग नगरी आदर प्रयोग नगर्नु पर्ने ठाउँमा चाहिँ आदरको प्रयोग गरेको पाइयो भने सामान्य आदरका ठाउँमा र विशेष दुवै आदर गर्नु पर्ने ठाउँमा सामान्य आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइयो । अतः : राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यका नमुनाहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. हजुरआमाले पैसा दिन्छ ।
२. शिरूवामा मामामामी मेला घुम्न आउँछ ।
३. आमा गीतालाई माया गर्छिन ।
४. काकाले उपन्यास लेख्यो ।

प्रस्तुत वाक्यगठनमा देखिएका त्रुटिका नमुनाहरूका आधारमा वाक्य १,२,३ र ४ मा रहेका उच्च आदरार्थी कर्ताका रूपमा हजुरआमा, मामामाइजु, आमा र काकाले का साथमा उच्च आदरार्थी क्रियापदहरू दिनुहुन्छ, आउनुहुन्छ, गर्नुहुन्छ, र लेख्नुहुन्थ्यो प्रयोग हुनु पर्ने ठाउँमा मध्यम तथा सामान्य आदरार्थी क्रियापदहरू दिन्छ, आउँछ, गर्छिन् र लेख्योको प्रयोग गरेका हुनाले आदरार्थी वाक्यका दृष्टिले माथिका वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण भएको पाइयो ।

तसर्थ राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदरगत आधारमा गरेका त्रुटिको किसिमलाई हेर्दा धेरै जसो त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभाव, जस्तै : मामा माइजु हुनुपर्नेमा मामामामीको प्रयोग गरिएका कारण उत्पन्न भएको देखिनुका साथै कतिपय त्रुटि चाहि आफ्नो सामाजिक तथा पारिवारिक प्रभावका कारणले उत्पन्न भएको देखियो । अतः राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरेका त्रुटिहरूको प्रकारसँग मिल्ने किसिम कै भएको पाइयो ।

४.१.५ कालगत त्रुटि

राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कालगत प्रयोगमा पनि अधिकांश रूपमा त्रुटि गरेको देखियो । राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्रममा गरेका कालगत त्रुटिहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. म नयाँ नेपालको कल्पना गर्दै हुनेछु ।
२. म कल्पना गर्दैछु ।
३. पहिले त कुनै कुनै मान्छे मात्र पढेलेखेको छ ।

वाक्य १ मा 'म नयाँ नेपालको कल्पना गर्नेछु' भनी सामान्य भविष्यत् कालको वाक्य बनाउनु पर्नेमा यसमा पनि 'म नयाँ नेपालको कल्पना गर्दै हुनेछु' भन्ने वाक्यको प्रयोग गरी अपूर्ण पक्षको वाक्य निर्माण गरेर त्रुटि गरेको देखियो । त्यस्तै वाक्य २ मा 'म कल्पना गर्नेछु' का ठाउँमा गर्दैछु प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखियो भने वाक्य ३ मा 'पहिले त कुनै कुनै मान्छे मात्र पढेलेखेका हुन्थे' भनेर अभ्यस्त भूतकाल वाक्यको निर्माण गर्नु पर्नेमा 'पहिले त कुनै कुनै मान्छे मात्र पढेलेखेको छ भनी भूतकालीन वाक्यलाई वर्तमान काल बनाएर प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण भएको देखियो ।

यस किसिमको त्रुटिहरू राजवंशी भाषाको व्याकरण व्यवस्थाका कारण पनि हुन गएको पाइन्छ किनभने नेपाली भाषामा जस्तो राजवंशी भाषाका कालका प्रत्येक पक्षहरूका वाक्यहरू अलग भएको देखिँदैन । राजवंशी भाषामा कालका कुनै कुनै पक्षमा प्रयोग हुने वाक्य एउटै भएकाले एउटै रूपले प्रसङ्गअनुसार अर्थ बुझाउने हुनाले विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसका साथै यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको कारणले पनि राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कालसम्बन्धी त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो ।

४.२ समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

यस अध्ययनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा सबैभन्दा बढी मात्रामा गर्ने त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । यो उद्देश्य पूरा गर्नका लागि प्राप्त पाँच पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूलाई छुट्याई तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. २

समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

वाक्यगठन पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	१०५०	३९८	६५२	६२%
वचन	१०००	२६३	७३७	७३.७%
पुरूष	९५०	२४१	७०९	७४.६३%
आदर	१०००	३८८	६१२	६१.२%
काल	१२५०	४७९	७७१	६१.६८

माथिका तालिकामा प्रस्तुत गरिएको तथ्यका आधारमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्रममा लिङ्गमा ६२.१० प्रतिशत त्रुटि गरेका, वचनमा ७३.७ प्रतिशत, पुरूषमा ७४.६३ प्रतिशत, आदरमा ६१.२ प्रतिशत र कालमा ६१.६८ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो । वाक्यगठनगत पाँच पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरूष, आदर र कालमा देखिएका त्रुटि प्रतिशतका आधारमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पुरूषमा सबैभन्दा बढी र आदरमा सबैभन्दा कम त्रुटि गरेको देखियो ।

वाक्यगठनको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई पुरूष सबैभन्दा जटिल भएको पाइयो भने दोस्रो स्थानमा वचन, तेस्रोमा लिङ्ग, चौथोमा काल र पाँचौँ स्थानमा आदर रहेको पाइयो । राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीलाई लिङ्ग, वचन, पुरूष, आदर र काल मध्ये आदर कम जटिल लागेको देखियो ।

४.३ प्रश्नका आधारमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । यसका लागि चार किसिमका प्रश्नावली तयार गरेर सामग्री सङ्कलन गर्दा हरेक प्रश्नावलीबाट प्राप्त भएका त्रुटिको तथ्याङ्क अलग अलग भएको पाइयो । यसरी प्रश्नका प्रकृतिका आधारमा वाक्यगठनका पाँच पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ :

४.३.१ लिङ्गगत त्रुटि

तालिका नं. ३

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	५००	३०८	१९२	३८.४%
छोटो उत्तरात्मक	१०००	५२१	४७९	४७.९५%
स्वतन्त्र लेखन	७५०	१९८	५५२	७३.६%
अनुवाद	२५०	१४१	१०९	४३.६%

माथिका तालिकामा प्रस्तुत गरिएको प्रश्नको आधारमा सङ्कलित तथ्यलाई हेर्दा लिङ्गगत त्रुटिका रूपमा स्वतन्त्र लेखनमा ७३.६ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो भने अनुवाद प्रश्नमा ४३.६ प्रतिशत, छोटो उत्तरात्मक प्रश्नमा ४७.९५ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा ३८.४ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखियो । यस आधारमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गमा स्वतन्त्र प्रकृतिका प्रश्नमा अत्यन्तै धेरै मात्राका त्रुटि गरेको पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा चाँहि कम मात्रामा नै त्रुटि गरेको पाइयो ।

४.३.२ वचनगत त्रुटि

तालिका नं. ४

वचनगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	५०	४३	७	१४%
छोटो उत्तरात्मक	२००	१११	८९	४४.५%
स्वतन्त्र लेखन	७५०	११४	६३६	८४.८%
अनुवाद	२५०	१५०	१००	४०%

माथिका तालिकामा प्रस्तुत गरिएको प्रश्नको आधारमा सङ्कलित तथ्यलाई हेर्दा वचनगत त्रुटिका रूपमा स्वतन्त्र लेखनमा ८४.८ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो भने अनुवाद प्रश्नमा ४० प्रतिशत, छोटो उत्तरात्मक प्रश्नमा ४४.५ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा १४ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखियो । यस आधारमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वचनमा स्वतन्त्र प्रकृतिका प्रश्नमा अत्यन्तै धेरै मात्राका त्रुटि गरेको र पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा चाँहि कम मात्रामा नै त्रुटि गरेको पाइयो ।

४.३.३ पुरुषगत त्रुटि

तालिका नं. ५

पुरुषगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	१००	६३	३७	३७%
छोटो उत्तरात्मक	१००	४४	५६	५६%
स्वतन्त्र लेखन	७५०	१३४	६१६	८२.१३%
अनुवाद	२५०	१२०	१३०	५२%

माथिका तालिकामा भएको पुरुषगत त्रुटिलाई प्रश्नगत आधारमा विश्लेषण गर्दा यसमा पनि स्वतन्त्र लेखनका प्रश्नमा ८२.१३ प्रतिशत त्रुटि भएको देखियो । त्यसैगरी छोटो उत्तरात्मक प्रश्नमा ५६ प्रतिशत, अनुवादका प्रश्नमा ५२ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्न ३७ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो ।

यस तथ्यलाई हेर्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्रममा पुरुषगत त्रुटिमा पनि स्वतन्त्र प्रकृतिका प्रश्नमा बढी त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो ।

४.३.४ कालगत त्रुटि

तालिका नं. ६
कालगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	२००	१०४	९६	४८%
छोटो उत्तरात्मक	३००	१२४	१७६	५८.६७%
स्वतन्त्र लेखा	७५०	३४३	४०७	५४.२६%
अनुवाद	२५०	१०२	१४८	५९.२%

माथिको तालिका अनुसार कालगत त्रुटिलाई प्रश्नका आधारमा विश्लेषण गर्दा अनुवादमा ५९.२ प्रतिशत त्रुटि गरेको छोटो उत्तरात्मक प्रश्नमा ५८.६७ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ५४.२६ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा ४८ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो । तसर्थ राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कालका आधारमा वाक्यगठन गर्ने क्रममा अनुवादमा सबैभन्दा धेरै त्रुटि गरेको देखियो ।

४.३.५ आदरगत त्रुटि

तालिका नं. ७
आदरगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	५०	२१	२९	५८%
छोटो उत्तरात्मक	२००	१२४	७६	३८%
स्वतन्त्र लेखन	७५०	२५१	४९९	६६.५३%
अनुवाद	२५०	१४१	१०९	४३.६%

माथिको तालिकाको तथ्याङ्कलाई प्रश्नका आधारमा आदरगत त्रुटिहरूलाई हेर्दा स्वतन्त्र लेखनमा ६६.५३ प्रतिशत त्रुटि भएको, वस्तुगत प्रश्नमा ५८ प्रतिशत, अनुवादमा ४३.६ प्रतिशत र छोटो उत्तरात्मक प्रश्नमा ३८ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखियो ।

यसका आधारमा हेर्दा प्रश्नगत आधारमा सबै किसिमका प्रश्न र राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका नेपाली भाषाका वाक्यगठनगत त्रुटिहरू वस्तुगत प्रश्नका तुलनामा अनुवाद छोटो उत्तरात्मक प्रश्न र स्वतन्त्र लेखनका प्रश्नमा क्रमैसँगले बढी-बढी त्रुटि गरेको देखियो । यस्ता

किसिमका त्रुटिहरू गर्नुमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभावले हुन गएको भनी तालिकाको विश्लेषणबाट पत्ता लगाउन सकियो ।

४.४ स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययन

नेपाली वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनका सन्दर्भमा प्रयोग गरिएका वस्तुगत, छोटो उत्तरात्मक, अनुवाद र स्वतन्त्र लेखनगरी चार किसिमका प्रश्नहरू निर्माण गरिएको थियो । माथिका शीर्षकमा सबैको तथ्याङ्कीय विश्लेषण भइसकेको भए तापनि स्वतन्त्र लेखनमा गर्ने त्रुटिहरू अरुभन्दा भिन्न र मौलिक भएकाले यहाँ स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी मात्र ५ ओटा विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूले प्रश्न नं. ८ र ९ गरी २ वटा प्रश्नका निबन्धात्मक उत्तरमा उनीहरूले वाक्यगठनका लिङ्ग वचन, पुरूष, आदर र कालमा गरेका त्रुटिहरूका बारे अर्थात् ती तत्त्वहरूको प्रयोगमा कुन कुन पक्षमा के कति त्रुटि गरे भन्ने बारेमा त्यसको छुट्टै अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ :

४.४.१ प्रश्नका आधारमा स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

यस अध्ययनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनका निम्ति चार किसिमका प्रश्नावली निर्माण गरी सामग्री सङ्कलन गर्दा हरेक प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिको तथ्याङ्क भिन्न भिन्न आएको देखियो । त्यसमा पनि चार किसिमका प्रश्नमध्ये स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी लिइएको निबन्धात्मक उत्तरमा ५ विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूले लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदरमा गरेका त्रुटिहरूको समग्रमा तथ्याङ्कीय विश्लेषणलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ८

स्वतन्त्र लेखनमा देखिएका लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदरगत त्रुटि

वाक्यगठनका पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	७५०	१९८	५५२	७३.६%
वचन	७५०	११४	६३६	८४.८%
पुरूष	७५०	१३४	६१६	८२.१३%
काल	७५०	२४३	५०७	६७.६%
आदर	७५०	२५१	४९९	६६.५३%
जम्मा	३७५०	९४०	२८१०	३७४.६६%

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्वतन्त्र लेखनअन्तर्गत लिङ्गमा ७३.६ प्रतिशत त्रुटि गरेका, वचनमा ८४.८ प्रतिशत, पुरुषमा ८२.९३ प्रतिशत, कालमा ६७.६ प्रतिशत र आदरमा ६६.५३ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखियो ।

यस अध्ययनलाई हेर्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीलाई वचन सबैभन्दा जटिल भएको र आदर कम जटिल भएको पाइयो ।

४.४.२ परीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि

वचन र पुरुषसम्बन्धी त्रुटिहरू निम्न खालका देखिए :

१. गोरो उनी ।
२. हाम्रा घरमा आफन्तहरू आउने गर्छ ।
३. हामीले भगवानलाई पूजा गर्छु ।
४. म हजुरआमाको लागि मिठाइसिठाइ लिन्छ ।
५. आमा, बुवा, भाइ बहिनी मिलेर मेला घुम्न जान्छु ।
६. हामी शिरूवामा ठाकुर ब्रहमणीलाई पूजा गरिन्छ ।
७. म आफ्नो नाम कमाएको छ ।
८. उनीहरूलाई म आफ्नो जीवनबाट टाडा राख्ने छ ।
९. उँ अर्काको जहिले मद्दत गर्ने गर्छन ।
१०. उसले कसैलाई नराम्रो व्यवहारले देख्दैन ।
११. हाम्रो जहिले सँगै हिड्ने बस्नेसँगै पढ्ने गर्छु ।

माथिका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरू शिरूवा पर्वका बारेमा लेख्न लगाइएको साथै निबन्धमा नयाँ नेपालको कल्पना र मिल्ने साथीमध्ये एक छानी लेख्न लगाइएको निबन्धको उत्तर लेख्ने क्रममा गरेका थिए ।

यस किसिमका त्रुटिहरू कतै वचनगत कतै पुरुषगत साथै आफ्ना मातृभाषाका प्रभावले गर्दा यस्ता त्रुटि हुने गरेको देखियो ।

आदर र लिङ्गगत त्रुटिहरू निम्न खालका देखिए :

आदरगत

१. उसलाई दाइले धेरै माया गर्छ ।
२. हजुरआमाले उसलाई जति मागे उति दिन्छ ।

३. आमाले धेरै माया गर्छिन् ।

लिङ्गगत

४. रन्जिता राजवंशी कक्षा ९ मा पढ्छ ।

५. सुशिला ओठमा लाली लाउँछ ।

६. वर्षा मिलनसार छ ।

७. रमिता पढ्नमा ध्यान दिन्छ ।

माथिका वाक्यहरू मध्ये १ मा दाइले उसलाई धेरै माया गर्नुहुन्छ वाक्य निर्माण गर्नुपर्नेमा गर्छ बनाइ आदररहित पुलिङ्ग क्रियाको प्रयोग गरेकाले त्रुटि भएको देखियो । २ मा जति माग्यो उति पैसा दिनुहुन्छ बनाउनु पर्नेमा दिन्छ बनाएर त्रुटि भएको, त्यस्तै वाक्य ३ मा आमा धेरै माया गर्नुहुन्छ बनाउनु पर्नेमा माया गर्छिन् मध्यम आदरको र स्त्रीलिङ्ग क्रियापदको प्रयोग भएकाले (आदरार्थी शब्दमा लिङ्गभेद नहुने भएकाले) वाक्य त्रुटिपूर्ण बन्न पुगेको देखियो ।

त्यसैगरी वाक्य ४ मा रन्जिता पढ्छे हुनुपर्नेमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग पढ्छ भएकाले लिङ्गगत रूपमा वाक्य त्रुटिपूर्ण हुन गएको पाइयो । वाक्य ५ मा सुशिला ओठमा लिविस्टिक लाउँछे हुनु पर्नेमा लाली लाउँछ पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण हुन गएको पाइयो । त्यसैगरी ६ र ७ मा पनि स्त्रीलिङ्गी क्रियापदमा ठाउँमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण भएको देखियो ।

कालसम्बन्धी त्रुटि निम्नानुसार देखिएका थिए :

१. ऊ मेरै कक्षामा पढ्दै छ ।

२. साथीलाई कुनै कुरा नआएकोमा सिकाएर पनि दिन्छु ।

३. कल्पना गर्दैछु ।

४. आफूले सोचेको कल्पनाको नेपाल विकास हुँदै आऊन् ।

५. पहिले त कुनै कुनै मान्छे मात्र पढेलेखेको छ ।

माथिका त्रुटियुक्त वाक्यहरूमा १ का वाक्यमा ऊ मेरै कक्षामा पढ्छ भनी सामान्य वर्तमानकाल वाक्यको निर्माण हुनु पर्नेमा अपूर्ण वर्तमानकालीन वाक्यको निर्माण भएकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण भएको देखियो । वाक्य २ मा साथीलाई कुनै कुरा नआएमा सिकाइ दिन्छु । हुनु पर्नेमा त्यो नभएकाले वाक्यमा त्रुटि देखियो । वाक्य ३ मा म कल्पना गर्नेछु हुनुपर्नेमा गर्दैछु को प्रयोग भई भविष्यत्कालीन वाक्य हुनुपर्नेमा अपूर्ण वर्तमानकालको वाक्य भएकाले त्रुटिपूर्ण भएको पाइयो ।

त्यस्तै ४ र ५ मा क्रमशः क्रियापदमा जाओस् र पढेलेखेका हुन्थे हुनुपर्नेमा त्यसो नभई आऊन् र छ को प्रयोग हुन पुगेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण हुन गएको पाइयो । यस किसिमका त्रुटिहरू

कतिपय अभ्यासको कमीका कारण उत्पन्न भएको देखियो भने कतिपय मातृभाषाको प्रभाव र सामाजिक, पारिवारिक वातावरणका कारण उत्पन्न भएको देखियो ।

समग्रमा नेपाली भाषाका वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूमध्ये परीक्षणका लागि निमित्त चार प्रश्नावली मध्येको स्वतन्त्र लेखनअन्तर्गत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी वचनमा ८४.८ प्रतिशत त्रुटि गरेको र सबैभन्दा कम आदरमा ६६.५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो । त्यसैगरी लिङ्गमा ७३.६ प्रतिशत, पुरुषमा ८२.९३ प्रतिशत र कालमा ६७.६ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो ।

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष, सुभाव र उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष

पहिलो र दोस्रो (विदेशी) जुनसुकै भाषा सिकाइमा पनि त्रुटि हुने गर्दछन् । पहिलो र दोस्रो भाषा सिकने क्रममा अलग अलग किसिमका त्रुटिहरू हुन्छन् । तथापि त्रुटिविना भाषा सिकाइ सम्भव हुँदैन । पहिलो भाषाको सिकाइको क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरू धेरैजसो दोस्रो भाषा तथा कथ्य भाषाको बढी प्रभाव परेको हुनाले साथै अधिकांश त्रुटिहरू भाषेत्तर प्रभावबाट उत्पन्न हुन्छन् । तर दोस्रो भाषा सिकने क्रममा देखिने त्रुटिहरू लक्ष्य भाषाभन्दा बढी स्रोत वा मातृभाषाको प्रभावका कारण भएका देखिन्छन् । जसरी मानिसले गरेका कुनै पनि कार्यका कमीकमजोरी पत्ता लगाउन सजिलो हुन्छ, त्यसरी नै ती कमीकमजोरीलाई निराकरण गर्ने उपायहरू पत्ता लगाउन गाह्रो हुने गर्दछ । सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू अध्ययन गरेर खोजी गर्न सहज भएता पनि ती त्रुटिहरू निराकरण गर्नका लागि अपनाउने उपायहरू पत्ता लगाउने कार्य अत्यन्तै जटिल एवम् असहज हुने गर्दछ ।

त्रुटिलाई पहिलो चरणमा असफलताको प्रतीकका रूपमा लिइएको भए तापनि पछिल्लो चरण वा मनोवादी सम्प्रदायको उदय पश्चात् यसलाई सिकाइको एक प्रक्रियाको सङ्केतका रूपमा लिन थालिएको पाइन्छ । विशेषतः संरचनावादीहरूले व्यतिरेकी विश्लेषणलाई बढी महत्त्व दिइएको पाइन्छ भने मनोवादीहरू त्रुटि विश्लेषणलाई भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थी केन्द्रित विधिका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ भन्दछन् । यसर्थ पनि त्रुटिविश्लेषण वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा निकै, सार्थक, सफल एवम् विकसित सिकाइ प्रक्रियाका रूपमा सिद्ध हुन पुगेको देखिन्छ । त्रुटिविश्लेषणका माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटिका क्षेत्र र शिक्षण विधिहरूलाई समेत पहिचान गर्नका निम्ति मद्दत पुऱ्याउने भएकाले यसको महत्त्व अझ उच्च हुँदै गएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत शोधमा कक्षा नौ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने गरेको लिङ्ग, वचन, पुरूष, काल र आदरगत त्रुटिहरू अलग अलग प्रकृतिका भएकाले यी पक्षलाई स्पष्ट पार्नका निम्ति निष्कर्षलाई बुँदागत रूपमा उल्लेख गर्ने कोसिस गरिएको छ ।

१. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने गरेका त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइयो । अधिकांश त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी जनाउने विशेषण शब्दको प्रयोग गरी त्रुटिहरू गरेको पाइयो । लिङ्गमा देखिएका यस किसिमका त्रुटिहरू राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ता तथा लिङ्गअनुसार क्रियापदमा कुनै भिन्नता नदेख्नु रहेको पाइयो । किनभने राजवंशी भाषामा लैङ्गिक विभेद नभएको हुनाले यस्ता त्रुटिहरू हुन गएको पाइन्छ ।
२. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले वचनगत त्रुटिहरूमा अधिकांश त्रुटिहरू बहुवचनगत कर्ताका साथमा एकवचनका क्रियापदहरूको प्रयोग गरेको देखियो भने बहुवचन भेदकका साथमा एकवचनगत भेदकको प्रयोग गरेका र बहुवचन विशेषणका साथमा एकवचनका विशेषणको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको देखियो । उनीहरूले यस किसिमका त्रुटिहरू गर्नु मुख्य कारणका रूपमा मातृभाषाको प्रभावलाई नै मान्न सकिन्छ । साथै विद्यार्थीको लापरवाही तथा अभ्यासका कमीका कारण पनि वचनसम्बन्धी यस्ता त्रुटिहरू भएको पाइयो भने राजवंशी मातृभाषामा एकवचन र बहुवचन जनाउनका लागि एकै समान क्रियापदको प्रयोग हुने भएकाले पनि यो समस्या उत्पन्न हुन गएको पाइन्छ ।
३. पुरुषगत त्रुटिहरू अधिकांश त प्रथम पुरुष कर्ताका साथमा तृतीय पुरुषको क्रियापद प्रयोग गरेकाले हुन गएको पाइयो । त्यसैगरी कतिपय त्रुटिहरू प्रथम पुरुष कै एकवचन जनाउने कर्तामा बहुवचन क्रियापदको र बहुवचन कर्तामा एकवचन क्रियापदको प्रयोग गरेको देखियो भने कतै कतै प्रथम पुरुषको कर्तामा द्वितीय पुरुषका क्रियापदको समेत प्रयोग गरेको पाइयो भने तृतीय पुरुषीय कर्तामा पनि त्यस्तै किसिमको त्रुटि रहेको देखियो । अतः राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्ने क्रममा पुरुषसम्बन्धी अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावका कारण भएको र कतिपय त्रुटिहरू विद्यार्थीको अध्ययनको तथा अभ्यासको कमीले भएको साथै विद्यार्थीको लापरवाहीका कारण भएको देखिन्छ ।
४. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा कालसम्बन्धी पनि धेरै त्रुटिहरू गरेको देखिएको छ । सामान्य वर्तमान काल जनाउनका लागि अपूर्ण वर्तमानकालका वाक्यको प्रयोग गरी अत्यन्तै बढी मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै भूतकालिक वाक्यलाई वर्तमानकाल र भविष्यत्कालका वाक्यलाई समेत वर्तमानकाल कै वाक्यको निर्माण गरेका छन् भने कतिपय ठाउँमा पदसङ्गति नमिलाई वाक्य निर्माण गरेर त्रुटि गरेको पाइयो । राजवंशी भाषामा प्रायः कालका पक्षमा एकै किसिमका क्रियापदको (जस्तै : अपूर्ण र पूर्ण पक्ष) प्रयोग

पाइएकाले पनि यस किसिमका त्रुटिहरू हुन गएको पाइयो भने अधिकांश रूपमा चाँहि मातृभाषाको प्रभावका कारण नै यस्ता त्रुटि हुन गरेको देखियो । त्यस्तै कतिपय त्रुटिहरूका प्रकृतिलाई भने ठम्याउन नसकिने जटिल प्रकृतिका त्रुटिहरू समेत गर्ने गरेको पाइन्छ ।

५. नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदरसँग सम्बन्धित त्रुटिहरू पनि प्रशस्त मात्रामा नै गरेको पाइन्छ । प्राय जसो त्रुटिहरू उच्च आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा निम्न आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण वाक्यको निर्माण गरेको पाइयो भने आदरार्थी प्रयोगमा आदर प्रयोग नगरेको, भने आदर प्रयोग नगर्नु पर्नेमा चाँहि आदरजनित क्रियापदको प्रयोग गरेको देखियो । यसर्थ राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदरगत रूपमा गरेका त्रुटिलाई हेर्दा राजवंशी भाषामा आदरजनित व्याकरण व्यवस्था नहुनुलाई मान्न सकिन्छ । त्यसैले गर्दा धेरै मात्रामा उनीहरूको त्रुटिमा मातृभाषाको प्रभाव परेको देखिएको छ । कतिपय त्रुटिहरू चाँहि विद्यार्थी कै पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरण कारण पनि सिर्जना भएको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।
६. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिको किसिमलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावका कारण भएका देखिए भने कतिपय त्रुटिहरू छुट्याउन कठिन हुने र जटिल प्रकृतिका पाइए । यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू विशेषगरी वचन र पुरुषगत रहेका पाइए ।
७. वाक्यगठनका क्रममा एउटा वाक्यमा पदसङ्गति मिलाएर राखे तापनि अर्को वाक्यमा सोही प्रकृतिको सङ्गति क्रम नमिलाउने जस्ता त्रुटिहरू समेत गरेको पाइयो भने कतिपय ठाउँमा राजवंशी भाषाका शब्दको समेत प्रयोग गरी वाक्यगठनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
८. नेपाली भाषाका वाक्यगठनका लागि यस शोधमा त्रुटि विश्लेषणका लागि सीमाङ्कन गरिएका पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरमध्ये राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले वचन र पुरुषमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
९. वाक्यगठन गर्ने क्रममा सरल र जटिलका क्रमलाई नियाल्दा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई सबैभन्दा बढी जटिल वचन भएको पाइयो भने त्यसै गरी क्रमशः दोस्रोमा पुरुष, तेस्रोमा लिङ्ग, चौथोमा काल र पाँचौमा आदर उनीहरूका लागि क्रमशः सरल हुन गएको देखिएको छ ।
१०. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिमा आधारित भई नियाल्दा निजी विद्यालयका तुलनामा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी मात्रामा त्रुटि गरेको देखिन्छ । यसो हुनुमा विषय शिक्षकको लापरवाही निजीका तुलनामा सरकारीमा ज्यादा रहेको देखिन्छ । निजी

विद्यालयमा नेपाली बाहेक अन्य विषयहरू अङ्ग्रेजी माध्यमका भए तापनि उनीहरूले सरकारीको भन्दा कम मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

तसर्थ निष्कर्षमा के भन्न सकिन्छ भने दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा वाक्यगठनमा गरेका यस किसिमका त्रुटिहरू राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अधिकांश मात्रामा मातृभाषाको प्रभाव, दक्ष, अनुभवी एवम् तालिम प्राप्त शिक्षकको कमी, शिक्षकको लापरबाहीपन, ग्रामीण क्षेत्रमा अनुकूल वातावरण नहुनु, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु, समयको अभाव, शिक्षकले प्रभावकारी निर्देशन नदिनु, शिक्षार्थी शिक्षणप्रति जागरूक नदेखिनु अध्ययन तथा अभ्यासको कमी आदि कारणहरूबाट हुन सक्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.२ सुझावहरू

भाषा सिकाइमा त्रुटिलाई एक स्वाभाविक प्रक्रिया मान्न सकिन्छ । भाषा सिकाइ एक जटिल कार्य भएकोले जुनसुकै भाषा पनि एकै पटकमा सहज रूपमा सिक्न सिकाउन असम्भव हुन्छ । आमाको काखबाटै सिकेको पहिलो भाषा त त्रुटि नगरी सिक्न सकिँदैन भने दोस्रो भाषाका रूपमा अन्य भाषा सिक्ने शिक्षार्थीहरूले लिखित अभिव्यक्तिमा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्नु स्वाभाविक नै मानिन्छ । दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दा उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरू बारे जानकारी दिनु आवश्यक देखिन्छ । जसका लागि भाषिक शुद्धताका लागि त्रुटिको निराकरणमा केही सहज हुन सक्छ । सिकारूले पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा केही सहज वातावरणमा सिक्न सक्छ तर दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा चाँहि पहिलो वा मातृभाषाको प्रभावका कारण अलि असहज तथा जटिल हुने गरेको पाइन्छ । यसर्थ दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि हुने सम्भावना बढी मात्रामा देखिन्छ । जसका निराकरणका लागि मातृभाषाको प्रभावबाट जोगिँदै जानुपर्ने देखिन्छ । नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा तथा विचार आदानप्रदान गर्ने साभा भाषा भएकाले यसको लिखित अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिहरूलाई समयमा नै निराकरण गरी भाषिक शुद्धताको प्रयोगमा समस्या उत्पन्न हुन नदिनका लागि यस क्षेत्रमा अबद्ध असल शिक्षक तथा शैक्षिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिहरू समयमा नै सचेत हुन अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ । राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीमा देखिएका अभिव्यक्तिगत त्रुटिलाई समाधान गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगतिर उन्मुख गराउनका लागि तल केही सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ :

- १) राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले धेरै जसो त्रुटिहरू मातृभाषाका प्रभावका कारण गरेको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूको समाधानका लागि उनीहरूलाई नेपाली भाषाका वक्ताहरूसँग घुलमिल भएर बस्ने र बोल्ने वातावरणको निर्माण गरेमा क्रमशः शुद्ध बोल्न र लेख्न सक्ने हुन सक्छन् ।
२. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अधिकांश त्रुटिहरू क्रियापदमा गर्ने गरेको पाइएकाले यस्ता त्रुटिहरू हटाउनका लागि शिक्षकले पदसङ्गतिसँग सम्बन्धित अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।
३. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीलाई कुनै किसिमको मनोवैज्ञानिक असर पर्ने खालको व्यवहार नदेखाई उनीहरूले गर्न सक्ने त्रुटि क्षेत्र पहिचान गरेर त्यस्ता शब्दको प्रयोग, उच्चारण वाक्यगठन आदि क्षेत्रमा विशेष जोड दिई सिकन तत्पर हुने अनुकूल वातावरणको सिर्जना गर्नु आवश्यक देखिन्छ भने मनोवैज्ञानिक उपायबाट विद्यार्थीलाई अभि जिज्ञासु र उत्सुक बनाएमा सिकाइ अभि प्रभावकारी बन्दै जाने देखिन्छ ।
४. नेपाली भाषालाई उपेक्षित भावले हेर्नाले गर्दा नेपाली भाषा प्रयोगमा त्रुटि देखा पर्दछन् । नेपाली भाषालाई जसरी बोले पनि तथा जसरी लेखे पनि हुन्छ भन्ने गलत मानसिकताको अन्त्य गर्न आवश्यक छ । अतः नेपाली भाषाको उन्नयनका लागि सबै भाषाप्रेमी वक्तालाई भाषाप्रति सचेत गराउन सके अभि उचित हुने देखिन्छ ।
५. वाक्यगठनसँग सम्बन्धित त्रुटिको समाधानका लागि व्याकरणको सैद्धान्तिक अवधारणा, व्याख्या विधिबाट शिक्षण गर्नुको सट्टा प्रयोगात्मक विधिबाट प्रयोगमूलक अभ्यासहरू गराउनाले विद्यार्थीहरूमा देखिएका यस्ता त्रुटिको समाधान हुँदै जाने देखिन्छ ।
६. शिक्षार्थीलाई सीमित समय र निर्धारित पाठ्यपुस्तकका सीमित अभ्यासबाट मात्र भाषासम्बन्धी ज्ञान पर्याप्त नहुने हुनाले उनीहरूलाई विविध किसिमका मौखिक तथा लिखित सहकार्यकलाहरू जस्तै : वादविवाद, निबन्धलेखन, हिज्जे प्रतियोगिता, कविता लेखन, वक्तृत्वकला आदि जस्तै बौद्धिक विकाससँग सम्बन्धित कार्यकलापमा अग्रसर गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।
७. अध्यापन गराउने शिक्षक नेपाली भाषामा आफै अनभिज्ञ रहेका हुनाले तथा कतिपय शिक्षकका लापरवाहीका कारण पनि विद्यार्थीमा बढी त्रुटि बढ्दै गएको पाइन्छ । शिक्षक तालिम अप्राप्त हुनु र तालिम लिए तापनि प्रभावकारी रूपमा शिक्षण गर्न असक्षम हुनु तथा सरकारी काम कहिले जाला घाम भन्ने उखानलाई अङ्गाल्न पुगेकाले गर्दा अर्थात् शिक्षकको अनुत्तरदायी र गैह्रजिम्मेवार चरित्रका कारणले कारण विद्यार्थी भाषिक सिपमा दक्ष हुनुको साटो जति माथिल्लो

स्तरमा पुग्छन् त्यति नै कमजोर बन्दै गएको देखिएको छ । यस्ता समस्याको अन्त्य नभएसम्म शिक्षा क्षेत्रमा कदापि विकास हुन नसक्ने देखिन्छ ।

८. विशेष गरी ग्रामीण परिवेशमा यस्ता नं. ६ मा उल्लेख गरेका समस्या स्पष्ट देखिन्छ । यसमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघले पनि खासै निगरानी राख्न नसकेको पाइन्छ । यस्तो अवस्थामा बेलाबेलामा अध्ययन अनुगमन टोली वि.नि./जिल्ला शिक्षा कार्यालयका व्यक्तिहरू सम्पूर्ण विद्यालयमा बेलाबेलामा छड्के परीक्षणका निमित्त जानु अत्यन्तै आवश्यक देखिन्छ ।
९. शिक्षणका क्रममा व्याकरणिक एकाइलाई वातावरणसँग समायोजन गरी मिल्ने खालका उच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्याससँग सम्बन्धित सामग्री निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई प्रयोग गर्न लगाउने साथै शिक्षकले पनि प्रयोगात्मक प्रदर्शन र प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरेर शिक्षण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
१०. नेपाली विषयलाई अन्य विषयका शिक्षकहरूले काम चलाउका रूपमा लिई नेपालीसँग सम्बन्धित ज्ञान नभएका अयोग्य शिक्षकले समेत यो जाबो नेपाली न हो यसलाई जसले पढाउँदा पनि हुन्छ भन्ने गलत मानसिकताका कारणले गर्दा नेपाली भाषामा अझ त्रुटिहरू देखा परिहेका पाइन्छन् ।
११. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा वाक्यगठनसम्बन्धी देखिएका त्रुटिहरूको अन्त्यका लागि विद्यार्थीलाई बढीभन्दा बढी गृहकार्य दिने र विद्यार्थीहरूलाई सक्रिय गराएर भाषाको लिखित प्रयोगमा प्रतिस्पर्धा गराई शुद्ध भाषिक प्रयोग गर्न जोड दिई विद्यार्थीलाई हौसला प्रदान गरेर भाषा सिकाइमा उत्प्रेरित गराउनु पर्ने देखिन्छ ।
१२. शिक्षकले कक्षा शिक्षणका क्रममा बालमनोवैज्ञानिक पक्षलाई ध्यानमा राख्नु पर्ने देखिन्छ ।
१३. नेपाली भाषाका व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूलाई बढी जोड दिएर भाषापाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकका निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
१४. विद्यालयभित्र र सम्भव भएसम्म विद्यालयबाहिर पनि सर्म्पर्क माध्यम भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्नका लागि उत्साहित गराउनु पर्दछ । यसबाट राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषाको प्रयोगमा सहजता आइ अल्मलिने अवस्था रहदैन ।

५.३ उपयोगिता

हाम्रो देश नेपाल बहुधार्मिक, बहुभाषिक, बहुजातीय तथा बहुसांस्कृतिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विधि भाषिक सम्प्रदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । त्यसैले यहाँ धेरै भाषाहरू बोलिने

भएकाले सबै शिक्षार्थीले एकै किसिमको त्रुटि गर्दछ भन्न सकिन्न । त्रुटिमा विविधता पाइनु स्वभाविक नै हो । तसर्थ त्रुटिका सम्बन्धमा विशेष ख्याल गरी राज्य पक्षबाट पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्दा सबै सम्प्रदायका शिक्षार्थीले सहज रूपमा सिक्न सक्ने किसिमका पाठ्यक्रम निर्माण गर्नु पर्दछ । विद्यार्थीको रुचि, इच्छा, आवश्यकता, तह र स्तर अनुरूपको नेपाली पाठ्यपुस्तक र व्याकरण समाविष्ट पाठ्यसामग्रीलाई छुट्टा छुट्टै अध्ययन गराइएमा उपयुक्त हुने देखिन्छ । यस अध्ययनको उपयोगितालाई नीतिगत र प्रयोगगत तहका रूपमा चर्चा गर्न सकिन्छ ।

५.३.१ नीतिगत तह

नीतिगत तहलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :-

१. विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरू अध्ययनका लागि आउने भएकाले सिकारूको स्तरलाई नियाल्दै विद्यार्थीको मनोवैज्ञानिक पक्षको समेत ख्याल गरी पाठ्यक्रमको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
२. पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट पाठ्यसामग्री विद्यार्थीको स्तर अनुरूपको हुनु पर्दछ ।
३. पाठ्यसामग्री निर्माणमा समय, तह कक्षाकार्य र गृहकार्य सबै कुराको अनुकूल तरिकाले सरलबाट जटिलताका क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी तल्ला कक्षामा सरल र माथिल्ला कक्षामा क्रमशः स्तरीय खालका नेपाली भाषा र व्याकरणिक पक्षका सामग्रीहरू समायोजन गरी समेट्नु पर्ने देखिन्छ ।
४. विभिन्न भाषी सिकारू एकै ठाउँमा बसी शिक्षा लिने भएकाले तालिम प्राप्त योग्य शिक्षकलाई प्रत्येक विद्यालयमा नियुक्त गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
५. कतिपय ग्रामीण सम्प्रदायका विद्यालयमा नेपाली भाषाको राम्रो ज्ञान समेत नभएका अयोग्य शिक्षकहरूले स्तरहिन शिक्षा दिइरहेको देखिन्छ । त्यसमा राज्यपक्षले विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।
६. दोस्रो भाषी विद्यार्थी विषयगत, वस्तुगत, अनुवाद र स्वतन्त्रलेखन गरी चार किसिमले गरिएको परीक्षणमा स्वतन्त्र लेखनमा अति नै कमजोर देखिएकाले तल्ला कक्षादेखि माथिल्ला कक्षासम्म नै उनीहरूको स्तर तह र क्षमता अनुरूपका स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको निर्माणमा सरकारी निकाले विशेष ख्याल गरी उपयुक्त र स्तरीय सामग्रीको निर्माण गर्ने नीति लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.३.२ प्रयोगगत तह

यस अध्ययनको प्रयोगगत तहलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

१. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थी दोस्रो भाषी विद्यार्थी भएकाले उनीहरूको त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउन सहयोग गर्दछ ।
२. दुई भाषाबिच तुलनात्मक अध्ययन गरी समस्याको पहिचान गरेर समस्याको समाधान गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।
३. व्याकरणकोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष आदर र काललाई अत्यन्तै सुक्ष्म रूपमा अध्ययन गरिएकाले यस शोधले भाषा शिक्षणमा समेत सहयोग पुऱ्याउँछ ।
४. यस अध्ययनले पाठ्यपुस्तक निर्माता भाषा शिक्षक तथा विशेष गरी राजवंशी मातृभाषाका साथै यसमा जानकारी राख्न चाहनेका लागि अत्यन्तै उपयोगी रहेको छ ।
५. राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीमा देखिएका समस्याको पहिचान गरी उनीहरूको स्तर अनुरूपको शिक्षण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।
६. दोस्रो भाषी विद्यार्थीका कस्ता किसिमका समस्या देखा परेका छन् ती समस्या त्रुटिका माध्यमबाट पत्ता लगाई तिनका निराकरणका उपायसमेत अपनाएर समस्याका समाधान गर्न आधार प्रदान गर्दछ ।
७. शिक्षण संस्थालाई पनि आफ्ना विद्यार्थीहरूको कमीकमजोरी पत्ता लगाई सोही अनुरूपको सुधार गर्न आधार प्रदान गर्दछ ।
८. विशेषतः राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थी तथा यस भाषाप्रति जानकारी राख्न चाहनेहरूका निम्ति यस शोधले अत्यन्तै सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।
९. आफ्नै भाषा भएतापनि कतिपय राजवंशी भाषी व्यक्तिले त्यसको व्याकरणिक संरचना नजानेका हुन सक्छन् तिनीहरूका लागि यो शोध उपयोगी हुने देखिन्छ ।
१०. यस शोधले त्रुटिका क्षेत्रमा अनुसन्धान गर्न चाहने भावी अनुसन्धानकर्तालाई आफ्नो अनुसन्धान अगाडि बढाउन समेत सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।

५.४ भावी अनुसन्धानका निम्ति प्रस्तावित शीर्षकहरू

१. प्राथमिक तह उत्तीर्ण गरेका राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
२. कक्षा आठमा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
३. कक्षा एकमा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज (सम्पा.) २०६३. नेपाली भाषा शिक्षण. आ.संस्क. काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज र बट्टीविशाल भट्टराई (सम्पा.) २०६३. प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश. ते.संस्क. काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (सम्पा.) २०६४. नेपाली भाषा शिक्षण दो.संस्क. काठमाडौं : मनकामना बुक्स एण्ड स्टेसनरी ।

..... (सम्पा.) २०६४. प्रायोगिक भाषाविज्ञान. पाँ.संस्क. काठमाडौं : शुभकामना बुक्स एण्ड स्टेसनरी ।

..... २०६७. सामान्य भाषाविज्ञान. काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल २०५८. प्रायोगिक भाषाविज्ञान. काठमाडौं : एम.के.पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

न्यौपाने, टड्कप्रसाद र अन्य २०६७. सामान्य भाषाविज्ञान. काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद (सम्पा.) २०५७. राम्रो रचना : मिठो नेपाली. वा.संस्क. काठमाडौं : सहयोगी प्रेस ।

पोखरेल, पूर्णचन्द्र २०६९. कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यायार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन. मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग त्रि.वि. ।

भट्टराई, तीर्थराज २०६७. शोध प्रस्ताव र यसका अङ्गहरू. प्राज्ञसन्देश १ : १ (पृ.२७-३८) ।

..... २०६८. अनुसन्धान प्रतिवेदनका अङ्गहरू. नव प्रवर्तन १ : १ (पृ. ९५-९९) ।

भण्डारी, पारसमणि, तुलसीराम घिमिरे र शक्तिराज नेपाल २०६८. प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम. काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

माझी, धनेकुमार २०६९. कक्षा सातमा अध्ययनरत मोरडिया थारुभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय

नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन. अप्रकाशित. मोरड : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस,
नेपाली शिक्षा विभाग, त्रि.वि. ।

यादव, अवशेश्वर २०६३. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली
वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन. अप्रकाशित. कीर्तिपुर : नेपाली भाषा शिक्षा
विभाग, त्रि.वि.।

यादव, सरोजकुमार २०६२. कक्षा छ का मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने
त्रुटिहरूको अध्ययन. अप्रकाशित. कीर्तिपुर : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. ।

योड, वाइ.एल. सन् २००९. अ कन्साइज लेक्सिकन अफ राजवंशी. ललितपुर : नेपाली नेशनल
ल्याङ्ग्वेज प्रिजर्वेशन इन्स्टिच्युट ।

लम्साल, रामचन्द्र २०६८. अनुसन्धान प्रतिवेदनको सङ्गठन. नव प्रवर्तन, १ : १ (पृ. १-८) ।

लुइँटेल, शरदकुमार २०६८. कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदार (बाँतर) भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय
नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन. अप्रकाशित. मोरड : सुकुना बहुमुखी
क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. ।

शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल २०६७. नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण. काठमाडौं :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सुवेदी, नारायणदत्त २०६०. कक्षा छ मा अध्ययनरत गुरुङ्भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा
गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन. अप्रकाशित. कीर्तिपुर : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग त्रि.वि. ।

परिशिष्ट

वस्तुगत प्रश्न

नाम :

समय : १० मिनेट

रोल नं.

सही उत्तरमा (✓) चिह्न लगाउनुहोस् ।

१. राम बेन्चमा बस्छ वाक्यमा कुन लिङ्गको प्रयोग भएको छ ?

क) स्त्री ख) पुलिङ्ग ग) नपुंसक घ) पुलिङ्ग

२. तलका वाक्य मध्ये पूर्ण भूतकाल प्रयोग भएको वाक्य कुन हो ?

क) रामले भात खायो । ख) श्याम बजार जाँदै थियो ।

ग) सीताले गीत गाइछे । घ) मोहन विद्यालय गएको थियो ।

३. मेरी बहिनी मोटी छे यस वाक्यको विशेषण शब्द कुन हो ?

क) मेरी ख) बहिनी ग) मोटी घ) छे

४. तपाईं असल हुनुहुन्छ वाक्यमा कर्ताअनुसार कुन आदरार्थी शब्दको प्रयोग देखिन्छ ?

क) मध्यम ख) उच्च ग) उच्चतर घ) उच्चतम

५. पूर्ण वर्तमान काल जनाउने क्रियापद कुनलाई मानिन्छ ?

क) खान्छ ख) खाँदै छ ग) खाएको छ घ) खाने छ ।

६. तलका मध्ये प्रथम पुरुषमा प्रयोग हुने कर्ता कुन हो ?

क) म ख) तिमी ग) उनी घ) त्यो

७. तिमीहरु सिनेमा हेर्न जाओ यस वाक्यमा प्रयुक्त वचन कुन हो ?

क) एकवचन ख) बहुवचन ग) दुवै घ) कुनै पनि होइन

८. तलका वाक्यमध्ये अज्ञात भूतकालीन वाक्य कुन हो ?

क) उसले गीत लेख्यो । ख) तिमी ज्ञानी भयौ ।

ग) हामी परीक्षामा उत्तीर्ण भएछौं । घ) उनी सफल भए ।

९. अपूर्ण भविष्यत्कालीन क्रियापद कुन हो ?

क) बस्ने छौं ख) बसेका हुनेछौं ।

ग) बस्दै हुनेछौं घ) बसौला ।

१०. तलका वाक्यमा तृतीय पुरुषीय कर्ता प्रयुक्त वाक्य कुन हो ?

क) तँ ज्ञानी बन् । ख) म पुस्तक पढ्छु ।

ग) ऊ मिलनसार छ । घ) तिमी गीत गाऊ ।

विषयगत प्रश्न

समय : १ घण्टा २० मिनेट

विद्यार्थीको नाम :

कक्षा : ९

विद्यालयको नाम :

रोल नं.

१. तल दिइएका वाक्यहरुलाई पुलिङ्गी भए स्त्रीलिङ्गीमा र स्त्रीलिङ्गी भए पुलिङ्गी वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् ।

४

क) राम विद्यालय जान्छ ।

.....

ख) बहिनी किताब पढ्छे ।

.....

ग) भान्जा असल छन् ।

.....

घ) छोरी बजार गई ।

.....

२. तलका वाक्य एकवचन भए बहुवचन र बहुवचन भए एकवचनमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् । ४

क) तँ उपान्यास पढ् ।

.....

ख) तिमीहरू विद्यालय जाओ ।

.....

ग) उनी गरीब छन् ।

.....

घ) बहिनीहरू असाध्यै राम्रा छन् ।

.....

३. तलका वाक्यलाई द्वितीय पुरुषमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् ।

२

क) म कविता लेख्छु ।

.....

ख) हामी गीत गाउँछौ ।

.....

४. तलका वाक्यलाई कर्ताका आधारमा आदरप्रयोग गरी वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् । ४

क) मामा काठमाडौंमा बस्छन् ।

.....

ख) बहिनी चन्चले हुनुहुन्छ ।

.....
ग) काका उपन्यास लेख्छ ।

.....
घ) तँ सङ्गीत सिक्नु हुन्छ ।

.....
५. कोष्ठकमा दिइएको निर्देशनका आधारमा तलका वाक्यलाई परिवर्तन गर्नुहोस् । ४

क) भाइ पाठशाला जान्थ्यो । (सामान्य भूत)

.....
ख) मैले उसलाई चिठी लेखें । (अपूर्ण भूत)

.....
ग) छोरी परीक्षामा उत्तीर्ण भयो । (अज्ञात भूत)

.....
घ) कविता पाठ पढ्दै थिई । (पूर्ण भूत)

.....
६. कोष्ठकमा दिइएको आधारमा खाली ठाउँ भर्नुहोस् ।

२

क) साथीले कविता । (लेख् : सामान्य भविष्यत्)

ख) ऊ खाना । (खा : अपूर्ण वर्तमान)

ग) हामी दशैँमा मावल । (जा : पूर्ण वर्तमान)

घ) तिमीले खेल । (खेल् : पूर्ण भविष्यत्)

७. राजवंशी भाषाका वाक्यलाई नेपालीमा अनुवाद गर्नुहोस् । ५

क) मुइ बजार जाछी ।

.....

ख) इड आस्ले ।

.....

ग) उहार भाइ ड अस्वार छिकी ।

.....

घ) भइस ड पुवाल खाले ।

.....

द. तपाईंले मनाउने शिरुवा पर्वका बारेमा १०-१५ वाक्यमा नघटाई लेख्नुहोस् । ५

९. कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् ।

१०

क) आफ्नो मिले साथी

ख) नयाँ नेपालको कल्पना

सामग्री सङ्कलित जिल्लाको नक्सा

